306
18

Yahya kemal beyatlı

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

BİLGİ YAYINEVİ

Yahya Kemal Beyatlı

b

BİLGİ YAYINLARI : 306
BÜYÜK OZANLAR / YAZARLAR DİZİSİ : 18

ISBN 975 - 494 - 336 - 2
92 06 Y. 0105 0472

Birinci Basım
Ekim 1992

BİLGİ YAYINEVİ
Meşrutiyet Cad. 46 / A
Telf 431 81 22 - 434 12 71
434 49 98 - 434 49 99
Faks 431 77 58
Yenişehir - Ankara

BİLGİ DAĞITIM
Babıâli Cad. 19 / 2
Telf 522 52 01 - 526 70 97
Faks 527 41 19
Cağaloğlu - İstanbul

YAHYA KEMAL BEYATLI

YAŞAMI
SANATI
YAPITLARINDAN SEÇMELER

Derleyen Muzaffer UYGUNER

BİLGİ YAYINEVİ

kapak düzeni : fahri karagözoğlu

BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR DİZİSİ

1. YUNUS EMRE (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
2. PİR SULTAN ABDAL (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
3. KARACAOĞLAN (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
4. AŞIK VEYSEL (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
5. DADALOĞLU (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
6. ÖMER SEYFETTİN (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
7. SEYRANİ (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
8. DERTLİ (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
9. SAİT FAİK (*)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
10. ŞİNASİ (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
11. MEHMET ÂKİF ERSOY (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
12. MEMDUH ŞEVKET ESENDAL (**)
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
13. CAHİT SITKI TARANCI
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
14. MEHMET EMİN YURDAKUL
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
15. ZİYA GÖKALP
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
16. SABAHATTİN ALİ
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
17. HALİT ZİYA UŞAKLIGİL
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"
18. YAHYA KEMAL BEYATLI
"Yaşamı, sanatı, seçmeler"

M. E. B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 29.8.1991 gün ve 4499 sayılı yazısı ile öğretmen ve öğrencilere tavsiye edilmiştir.
M. E. B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 20.3.1992 gün ve 2524 sayılı yazısı ile öğretmen ve öğrencilere tavsiye edilmiştir.

dizgi : faruk kaya
tel : 230 85 76
baskı : cantekin matbaacılık yayıncılık ticaret ltd. şti.
tel 433 30 84 – 435 83 56

İÇİNDEKİLER

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI 7

YAŞAMI 9
Okul Yılları 14
İstanbul Yolculuğu 17
Paris Yollarında 19
İstanbul'a Dönüş 25
Portresi 30

SANATI 32
Şiir Yaşantısı, Şiir Anlayışı 32
Türkçülük ve Jön Türklük 45
Tarihe Bakışı 47
Edebiyata Bakışı 48
Şiirinde Ölçü 50
Şiirinde Uyak 51
Şiirinde Biçim 54
Şiirinde Anakonular 54
Dil Anlayışı ve Şiirinin Dili 63

YAPITLARI 69
A) Şiir Kitapları 69
B) Düzyazıları 73

YAPITLARINDAN SEÇMELER 77
Şiirlerinden
Süleymâniye'de Bayram Sabahı 79
Endülüs'te Raks 84

Açık Deniz 85
İtrî 87
Bir Başka Tepeden 90
Akıncı 91
Mohaç Türküsü 92
İstanbul Fethini Gören Üsküdar 93
Gece 94
Akşam Mûsıkîsi 95
Eylül Sonu 96
Ok 97
Yol Düşüncesi 99
Sessiz Gemi 101
Rindlerin Hayatı 102
Vuslat 103
Ses 105
Deniz 107
Bebek Gazeli 109
Mâhurdan Gazel 110
Şarkı 111
Şarkı 112
Rubai 113
Hayyam Rubailerini
Türkçe Söyleyiş'ten 114

Düzyazılarından

Abdülhak Hâmid 115
Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp 120
Yakup Kadri 124
Cevdet Paşa 127
Türkiye'ye Milliyetçilik Ne Zaman Geldi 129
Batı'da Târih İlmi 131
Bir Yaz Levhası 133
Mustafa Kemal Paşa 136
Eski Şiirimiz 140
Saatler ve Manzaralar 142

YAŞAMI, SANATI, YAPITLARI

YAŞAMI

Yahya Kemal Beyatlı, 2 Aralık 1884 Salı günü, Üsküp'te, İshakiye Mahallesinde, büyükannesi Âdile Hanımın konağında dünyaya gelmiş, adını Mehmet Agâh koymuşlar.

Babası, icra memurluğu ve Üsküp Belediye Başkanlığı görevlerinde bulunmuş İbrahim Naci Beydir. Beyatlı'ya göre, babası her akşam içme alışkanlığındaymış ve annesi onun akşamcılığına çok üzülürmüş. Hiç değilse akşamları erken gelip içkisini evinde içmesini istermiş. Bir süre bu isteği kabul eden ve uygulayan babası, daha sonra, bazı nedenlerle sık sık Selanik'e gidip gelir olmuş. Bu gidiş gelişler de anneyi çok üzmüş. Fakat İbrahim Bey, Üsküp'te değil, Selanik'te bir görev alıp orada uygar bir insan gibi yaşamak istiyormuş. Tesalya Savaşının başladığı bahar aylarında bu kararını açıklamış. Annesi gitmek istememiş. Babası, bunun üzerine annesinin çeyizlik eşyalarını hamallarla tellallar çarşısına gönderip sattırmış. Bu olay, annesinin yatağa düşmesine neden olmuş. Çektiği sıkıntılara dayanamayan annesi verem olmuş.

Yahya Kemal'in annesi Nakiye Hanım, Leskofçalı Dilâver Bey ile Ivranyalı Âdile Hanımın

büyük kızıdır ve 1883'te İbrahim Beyle evlenmiştir. Beyatlı'ya göre, annesi, orta boylu, kumral, çok duygulu ve sinirli bir kadınmış. Okuma yazması yokmuş, fakat içten bir dindarmış. Aşırı derecede duyarlı, onuruna düşkün, aşırı ölçüde temizmiş. Kocasının akşamcılığı yüzünden karşılaştığı sıkıntılar hastalanmasına yol açmış. Özellikle, Selanik'e taşınma kararı onu iyice sarsmış. Ama yine de ailece Selanik'e gidilmiş, bir süre orada yaşanmış, sonra Nakiye Hanım, yeniden Üsküp'e dönmüş. Üsküp'te karaağaçlar altındaki yeni evlerinin büyük salonunda bir süre hasta yatmış ve ölmüş.

Yahya Kemal Beyatlı, çok haşarı, çok uçarı bir çocukmuş. Annesi hasta yatağında iken, arkadaşları ile sokaklarda yaramazlıklar yapar, koşar dururmuş. Annesinin hastalığından da arasıra endişe duyarmış. Bazen bir köşeye çekilip ağlarmış. Olağanüstü bir şeyler olacağını sezdiği bir günün akşamında annesine yakın bir odada yatmış, korkunç düşlerden sonra uyandığında annesinin ölmek üzere olduğunu görmüş. Beyatlı, annesinin ölümünden sonra karşılarında bulunan büyükannesinin evine taşındığını, evin ağlaşan kadınlarla dolduğunu, annesinin yıkanıp İsa Bey Camiine götürüldüğünü, orada kılınan cenaze namazından sonra gömüldüğünü anılarında kendisi de anlatmıştır.

Yahya Kemal Beyatlı'nın ana ve baba tarafı, dedelerinde birleşmektedir. Ataları Niş, Leskofça ve Vranya çevresinde yönetim görevlerinde bulunmuştur. Atalarından ilk bilineni ise 1377'de Niş'i alan Yahşi Bey komutasında bulunan Çan-

kırılı Şehsuvar Beydir. Aile, o bölgede, bundan ötürü Şehsuvarzadeler olarak anılagelmiş ve soyadı yasası çıktığında, Yahya Kemal, Şehsuvar adının Türkçesi olan Beyatlı'yı nüfus kütüğüne yazdırmıştır.

1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonunda toplanan Berlin Konferansında, Bosna-Hersek bölgesi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na bırakılmıştır. Böylece, Yahya Kemal'in baba tarafı Üsküp'e taşınmıştır. Anne tarafının da Vranya'dan Üsküp'e taşındığı ve bu sırada annesinin 13 yaşında olduğu anlaşılmaktadır. Niş çevresinde bulunan toprakların büyük bölümü Sırbistan'da kalmış; yalnızca Rakofça çevresindeki bir kısım topraklar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine girmiş ve böylece aile de azıcık bir toprakla yetinmek zorunda kalmıştır.

Yahya Kemal'in çocukluğunun çoğu, Üsküp'te ve Rakofça kırlarında bulunan çiftlikte geçmiştir.

Üsküp, o yıllarda bir bakıma hâlâ Fâtih çağını yaşıyor gibiymiş. Her köşesinde bir evliya yatar, bunların hemen hepsi de eski cengâverlerin türbeleri olarak bilinirmiş. Beyler ayrı, ağalar ayrı ve halk ayrı yaşarmış. Halk, İkinci Murat zamanındaki gibi konuşur, o çağın giysilerini giyermiş. Üsküp, eski çağlarda bir uygarlık merkeziymiş; bilginler, ozanlar, "münşiler" yetiştirmiş. Yahya Kemal'e göre, uygarlığı, yıkılmaktan çok bir göl gibi durgunlaşmış. "Üsküp o kadar Türktü ki, İstanbul'dan ve Selanik'ten gelen yeni sözcükleri, yeni eşyayı, hatta yeni şarkıları alafranga bulurdu.

Yahya Kemal, böyle bir ortamda, böyle bir kentin Türk ve Müslüman yaşamı içinde dünyaya gözlerini açmış, çocukluğunu geçirmiştir.

1889'da, yeni yaptırmış oldukları evde, okula başlamıştır. Babasının Selanik'e taşınma kararından sonra da 12 yaşında iken (1896) bu kente gitmişler. Babası daha önce gittiğinden, bu yolculuğu annesi, iki yaş küçük kardeşi Reşat Beyatlı ve kızkardeşi Rukiye ile birlikte, yanlarına verilen iki kişi ile birlikte yapmışlar. Her yanda Tesalya Savaşının coşkunluğu varmış. Babası, Selanik Adliye Müfettişliğinde bir görev almış. Bir süre amcasının konağında kalmışlar, sonra da denize bakan bir eve yerleşmişler. Annesi hasta yatıyor, babası içki ve eğlence dünyasında yaşıyormuş. Babasının, bu sırada çocuklarla pek ilgilenmediği anlaşılmaktadır. Annesinin gözyaşları karşısında, babası, kardeşleriyle birlikte annesini Üsküp'e göndermiş. Yahya Kemal ise Selanik İdadisine devam edeceği için babası ile birlikte kalmış. Bir zaman sonra, bu yaşamdan da bıkan babası yeniden Üsküp'e dönmüş. Annesinin ölümünden sonra iyice başıboşluk başlamış. Bu arada babası 1898'de Mihrimah Hanımla evlenmiş.

Üsküp'te geçen çocukluğu içinden Yahya Kemal'in anımsadıkları arasında annesinin ölümü, Vardar Irmağında boğulma tehlikesi geçirmesi vardır. Anılarında, bu konuda şunları yazmıştır: "Bir defa Deli Ahmet beni, kardeşimi, dost ve komşu ailelerin arkadaşımız olan birkaç çocuğunu Islahane önünde, Vardar'da yıkanmaya götürmüştü. Ben yüzerken biraz fazla açıl-

dım; kendimi Vardar'ın kuvvetli bir akıntısına kaptırdım; suyun hızıyle uzaklaştım; muhakkak olarak boğuluyordum, hayli su içmiştim, can havliyle çırpınıyordum, ölüm korkusundan kollarım da kesilmişti. Deli Ahmet, kenardan boğulduğumu görür görmez soyunmuş, suya atılmış, yüzerek bana kadar gelmiş." Vardar kıyıları, o zaman onların gezinti yeriymiş. Cuma günleri, kardeşiyle birlikte Vardar boylarına gittiğini, karşı yakadaki değirmeni çok sevdiğini, çünkü Vardar'ın orada çok berrak aktığını da anılarında söylemiştir. Tabanca ile nişan talimi yapıldığını da öğreniyoruz bu anılardan. Ayrıca, Üsküp çevresindeki gezinti yerlerinden olan Tahta Ilıca, Şeyh Suyu ve Çayır gibi yerleri dolaştığını da kendisi yazmıştır.

Yine çocukluğundan anımsadıkları arasında, bir de Rakofça'daki *kırçı* denilen gece eğlencelerini öğreniyoruz. Bu gecelerde iki tür meşale yakılırmış. Bunlardan birinin içine odun ya da çıra parçaları konulurmuş. İkincisi ise "içi petrolle doldurulmuş uzun tüpler üzerinde bir sıra fitilli mermer"den bir tür meşale olurmuş. Böyle gecelerde yerler süprülür ve sulanır; oyunlar için ortada bir yer açılırmış, çevresinde de seyir için çardak yapılırmış. Köylüler, o gece orada yemek yer; davullar, zurnalar çalınır; her taraftan gayda sesleri duyulurmuş. Yollar bayramlık giysileri içindeki köylülerle dolarmış. Bu kırçı eğlenceleri şafak sökerken bitermiş.

1912 Savaşında, ilk adımda bu topraklar Lapardinçe Çiftliği ile birlikte elden çıkmış.

Beyatlı, ilk Selanik gezisinden Üsküp'e dön-

dükten sonra annesi ölmüş ve babasının yaptırdığı, karaağaçlar altındaki evlerinde yaşamış. Hem alana ve hem de karaağaçlara bakan bir oda ayrılmış ona. Kendi zevkine göre düzenlemiş odasını. Okul eşyasını, kitaplarını boyalı çekmecenin üstüne yerleştirmiş. O yaşlarda siyaset ile uğraştığını, Üsküp'e kadar gelen Girit İhtilalinin haberleriyle ilgilendiğini de anılarında belirtmiştir.

Okul Yılları

Okula, 1889'da, yeni yaptırdıkları evdeyken başlamıştır. Okul, Sultan Murat Camii arkasında Yeni Mektep denilen beş yüz yıllık bir vakıf binasıymış. Gerek cami ve gerekse okul, Üsküp'ün en kutsal tepesindeymiş. Sultan İkinci Murat zamanında cami yapılırken medrese ve imaretle birlikte bir de okul eklenivermiş. "Yeni Okulun yeniliği ise zamanla yanmış ve yıkılmış olan binasının yeniden yapılmış olmasından geliyordu. İşte hoca karşısında ilk defa ders gördüğüm yer, daha İstanbul fethedilmeden önce vücuda gelen ve o zamandan beri hiçbir şeyi değişmemiş olan bu latif yerdi. Eğer oraya gönderilmemiş olsaydım, öğrenimim doğrudan doğruya bir yeni eğitim okulunda başlasaydı, milliyetimin en hoş bir hatırasından mahrum kalmış olurdum. Çocukluğumda olsun birkaç sene güzel geçmişimiz içinde yaşamış oldum."

Okula başlaması o zamanki bilinen törenlerle olmuş. Bir sabah, İshakiye Mahallesinde, ka-

raağaçların altındaki konaklarının önüne el ele vermiş kız ve erkek çocukları gelmiş, sarıklı hocaları önce, ilahiler söylemişler. Evin içi de yakınları, komşuları ve sarıklı hocalar ile dolmuş. Köşede oturan Hoca Gani Efendinin önünde diz çöktürülmüş; Gani Efendi de özel olarak alınmış yaldızlı elifba kitabını açmış ve işaretparmağıyla ilk harfleri yineleyerek ona okutmuş. Sonra da şekere batırılmış bir parça mürekkep yalatmış. Hocaya teslim edilip bahçeye indirilmiş; bahçede ve sokaklarda ilahiler sürüp gitmiş.

Sınıfta, iki arkadaşı ile özel bir yerde oturmuş. Oradan, eski Üsküp bütün güzelliğiyle görünüyormuş. Çocuklar hep bir ağızdan amme cüzünü okurlarmış. Böylece bu okulda üç yılı geçmiş ve cüz kılıfındaki elifbayı bile sökememiş. Yalnızca bazı peygamberlerin adlarını bellemiş. Arasıra elifba cüzünü açıp harfleri soran babasına doğru yanıtlar veremediğini yazmıştır anılarında. Bu sıralarda Selanik'ten gelen Ali Galip Efendi, Vali Ahmet Eyüp Paşanın izniyle yeni bir okul açmış ve Mektebi Edeb adını vermiş. Okul, Yahudi mahallesindeymiş ve bu olay Üsküp'te çok yadırganmış. Beyatlı, sekiz yaşına girdiğinde Yeni Mektepten alınmış ve Mektebi Edebe yazdırılmış. O, bu okulu istemiyormuş. Sanki Müslümanlıktan çıkıp kendini gâvurluğa girmiş gibi görüyormuş. Ama, babasının ısrarı karşısında bunu kabul etmiş; sarı şayaktan okul giysilerini giyerek, bindikleri bir araba ile bu okula gitmiş. Ali Galip Efendinin o gün gösterdiği ABC'yi hemen sökmüş ve kitabını da sevmiş. Aradan iki ay geçince de okumaya başlamış. Ar-

tık, babasına, okuma kitabından parçalar okuyormuş. Kendisine göre, bu okul değiştirme, doğudan batıya geçiş gibiymiş.

Beyatlı'nın bu okulu bitirip bitirmediğini bilmiyoruz. Ancak, 1897'de Selanik'e gidilince orda idadiye başladığını, döndükten sonra da Üsküp İdadisine girdiğini biliyoruz. O sıralarda bazı aydınca düşüncelerle karşı karşıya gelmiş ve padişah aleyhinde konuşmalara başlamış. Üsküp İdadisinde ise Namık Kemal'in *Vatan ve Silistresi* ile *Âkif Bey* adlı kitaplarını okumuş; bunları edebi olarak değerli bulmuş ise de kendi politik heveslerinden uzak görmüştür. Bu nedenle ilk politik etkilenimi Üsküp'te Ragıp Efendiden olmuştur. İl merkezinin güvenlik bölüğünde görevli Ragıp Efendi, okumaya meraklı, onurlu bir gençtir. Resmi yazışmalarda herkesten üstündür. Namık Kemal'in bütün yapıtlarını okumuş; onun savaşını iyinin kötüyle savaşı olarak görmüştür. Bu etki altında, Beyatlı da Namık Kemal'in bütün yapıtlarını okumuştur. Abdülaziz'in tahttan indirilişini, Mithat Paşanın kişiliğini, Ali Süavi olayını, Taif faciasını, Jön Türklüğün Avrupa'daki gelişimini, Murat Beyin Paris'e kaçışını, bütün ilerici olayları Ragıp Efendiden öğrenmiştir. Jön Türklerin bazı kitaplarını ve gazetelerini de onun aracılığı ile tanımıştır.

Yahya Kemal'in bu etkinlikleri karşısında Üsküp'ten uzaklaşmasında yarar gören babası 1900'de, onu yatılı olarak Selanik İdadisine göndermiştir. Ancak hastalandığı için Üsküp'e gelmiş, 1901 yazında bir süre de amcasının yanında kalmak üzere yeniden Selanik'e dönmüştür.

İstanbul Yolculuğu

Yahya Kemal'in düşünceleri yüzünden babası ile arası açılmıştır. Öğrenimini sürdürmek ve böylece geleceğine bir düzen vermek için İstanbul'a gitmesi uygun bulunur. 1902 Nisanı içinde İstanbul'a gönderilir. O sıralarda, akrabasından Humbaracızade Yaşar Beyin Serava Irmağı kıyısındaki konağında kalmaktadır ve bu gidiş tasarısını da Yaşar Bey hazırlamıştır. Babası ile büyükannesinin iznini ve yardımını o sağlamıştır. Trenle, iki günlük bir yolculuktan sonra, Yahya Kemal İstanbul'a iner ve doğruca akrabasından olan Besim Ömer Paşanın konağına gider. Bir iki gün sonra, okul işini düzene koymak üzere Nişantaşında Ali Dâniş Beyin konağına gönderilir. O sırada Danıştay (Şûrâyı Devlet) Bidayet Mahkemesi Savcısı olan Ali Dâniş Bey, onu, Galatasaray Lisesi Müdürü Abdurrahman Şeref Beye gönderir; nisanda olunması ve öğrenim durumu nedeniyle o yıl Galatasaray Lisesine giremez.

1902 güzü geldiğinde de okula başlayamaz ve akrabasından İbrahim Beyin Sarıyer'deki köşkünde o kışı geçirir. Odalardan biri, İbrahim Beyin içki toplantılarının düzenlendiği, kabullerin yapıldığı bir yerdir. Her akşam değişen saz ve söz sanatçıları ile birlikte Yahya Kemal de akşam toplantılarına katılmaya başlar. Sazlar çalınır, konuşmalar yapılır, Yahya Kemal de bazen söze karışır. Kanuni Ârif Bey de bu toplantılara gelmektedir. Sonradan Yemen Defterdarı olan Ârif Bey, ondan bir şarkı güftesi ister; Yahya Kemal de "Kalender"e ilişkin yazdığı belki de ilk

şiiri olan bir dörtlük verir. İlk şiiri ya da onlardan biri olan bu dörtlük şudur:

Bu hayâtın elem ü derdini tâkey çekelim
Âh gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim
Hâ vü hûy-î feleğin rağmına heyhey çekelim
Âh gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim.

Akşamları böyle yaşayan Yahya Kemal'in günleri de boşuboşuna geçmektedir. Bu arada Serveti Fünun dergisini görür ve orada yayımlanan Edebiyatı Cedide sanatçılarının şiirleri, yazıları ve batı edebiyatından yaptıkları çevirilerle ilgilenmeye başlar. O sırada ülke bir zindan, Avrupa da nurlu bir dünyadır ona göre. İstanbul'daki hafiyelerden korkmaktadır. Kendi ulusal çevresinin cenderesinden kurtulma, "Tevfik Fikret'in şiirinde ve Halit Ziya'nın nesrinde ve bu iki yenicinin ardına takılmış gençlerin eserlerinde, Fransızcadan çevrilmiş romanlarda" gördüğü âleme atılma isteği duyar. Özellikle Paris, düşlerinde bir yıldız gibi parlamaktadır. Manakyan Tiyatrosunda oyununu gördüğü La Dame aux Camelias'nın romanını da okur; bu büyük sevi onu ağlatır. Romanın kahramanları Armand Duval ve Marguerite Gautier'in sevilerinin geçtiği bulvarlar, tiyatro locaları, Bougival gezinti yeri gözünde tüter. Ayrıca, daha önceleri ilgilendiği Jön-Türklük de onu Paris'e çekmektedir. Bu ortam ve ruhsal yaşantı içinde Paris'e gitmeye karar verir ve 1903 Temmuzunda Messagerie Maritime'in Memphis vapuru ile İstanbul'dan yola çıkar.

Paris Yollarında

Memphis, eski püskü bir vapurdur. Böyle bir yolculuğa çıkmak üzere olduğu için, içinde büyük bir heyecan vardır. Sanki, Avrupa'ya kaçacağını anlayacaklarmış kuşkusu içindedir. "Sultan Abdülhamid idaresi aman ve zaman vermeyen o evhamlı tazyiki ile havayı öyle sarsmıştı ki, o vaktin Osmanlıları etraflarında dolaşan her sesten ve her nefesten bir casus kokusu alarak titriyorlardı" O Günün üzerinde durulan konusu "Jön Türklük"tü. O Sıra birçok öğrenci bu vapurla Selanik'e gitmektedir. Onun pasaportu da bu kent için verilir. Vapura bindikten sonra, kendisini başka bir ülkedeymiş gibi duyumsar, özgür insan olmanın mutluluğunu duyar. Vapurun küpeştesinden çevreye bakınarak bir güzel İstanbul akşamında kendini yurdundan kopan, başıboş, kimsesiz bir insan olarak görür. On sekiz yaşın düşleri içinde, karşılaşacağı olayları, parasızlığı, yalnızlığı da düşünür. Selanik'e kadar olan yolculuk sırasında, ailesi ya da polis tarafından vapurdan çıkarılıp çıkarılmayacağı korkusu içindedir. Bu arada rastladığı bir Fransız gencinin yanında, onun avuntularıyla zamanı geçirir ve bir ara bu gencin şapkasını giyer. Böylece, kendini bir yabancı gibi göstermek ister. Selanik'e varılıp bütün Türk yolcular indiği halde Yahya Kemal inmez, vapura gelen bir sivil görevli inmesini ister, ama o buna kanmaz. Vapurda bulunan Rum kahveci de ondan para sızdırmak amacıyla kaptana giderek, on sekiz yaşından küçük bu Türk yolcunun tehlikeli olduğunu

söyler. Ertesi gün vapura gelen görevliler, onu kaptandan isterler, kaptan da neyle suçlandığını gösteren bir belge olmadıkça teslim etmeyeceğini belirtince, vapurdan ayrılırlar. Vapur demir aldıktan sonra, kurtulduğuna sevinir. Böylece Marsilya'ya ulaşır, oradan da bir yük treniyle Paris'e geçer.

O yılın kışında, Paris'te, Sâmi Paşazade Sezaî, Hüseyin Siyret, Abdullah Cevdet ve Abdülhalim Memduh Beylerle tanışır. Bu ünlüler de kaçıp Paris'e sığınmışlardır. O günlerde, Fransızcasını ilerletmek üzere Meaux Kolejine girer. Bir yıl içinde, büyük bir istekle çalışarak Fransızcasını ilerletir. Türkçeden Fransızcaya geçiş, onu, bir küreden bir küreye geçiş gibi değiştirmiştir. Bu değişikliği çevresindekiler de hemen fark ederler. Fransızca kitapları yutarcasına okur, hemen her gece tiyatroya gider, şiir toplantılarını kaçırmaz. Bu durum bir yandan dilinin, öte yandan da zevkinin gelişmesini sağlar. Artık Edebiyatı Cedide şiirini sevmemekte, Hüseyin Siyret'in Paris'te basılan *Leyâl-i Girîzân* adlı şiir kitabını cılız bulmaktadır. O günkü şiirimizi Fransız şiirinin bir gölgesi olarak görmektedir. Bu şiirleri köksüz, zevksiz ve çok ilkel bulur. Ama henüz nasıl bir şiir yazılması gerektiğini de kestirememektedir.

1904 içinde, Meaux Kolejindeki bir yıllık öğreniminin sonunda Paris'in ünlü Quartier Latin'ine yerleşir; 1912'ye kadar burada oturarak kendi zevkine göre, zaman zaman sıkıntılı, zaman zaman da sevinçli ve bolluk içinde günler geçirir. Paris günlerinde toplantılara ve gösteri-

lere katılır, "International"i dinlerken yüreği "geniş bir insanlık sevgisiyle doluyordu ve gözleri yaşarıyordu" O günlerin ünlülerinden Jaurés, Pressencé, Vaillant, Alman ve anarşistlerden Sébastien Faure ve Malato'nun söylevlerini dinlemektedir. Dinsizlik ve ihtilalcilik hevesleri arta arta anarşist Jean Grave'ın *Temps Nouveaux* (Yeni Zamanlar) gazetesinin ateşli bir okuyucusu olmuştur. Bu anlayış içinde ve yeni bir biçimde şiirler yazmaya başlar. Dr. Abdullah Cevdet onları görüp çok beğenir. Fransız ozanlarından Victor Hugo ilgisini çekmiş ve o yolla romantizme kolayca geçivermiştir.

1905'te bu hevesleri artık sönmeye başlar; elinde biraz parası da olduğu için eğlence yerlerine gitmeyi yeğler. Böylece, Paris'in başka bir yüzünü görür. 1906 Temmuzunun 13'ünde Dieppe'den New-Haven limanına çıkar ve oradan da Londra'ya geçer. Regent's Parc (Recins Park) yakınlarında bir İngiliz ailesinin yanına yerleşir ve iki buçuk ay boyunca Londra'yı gezer. Orada kaldığı sürece birkaç kez Abdülhak Hâmid ile görüşür, Gustave Flaubert'in Salambo'su ile Paul Verlaine'in şiirlerinden yapılan bir seçmeler kitabını okur ve bu şiirleri ezberler. O şiirlerde geçen yerleri dolaşır; Shakespeare'in oyunlarının oynandığı tiyatrolara gider. Şiirleri ezberlemesine karşın, Verlaine şiirinden ayrı bir anlayış içinde olduğunu da sezer ve bu arada Türk destanı yazmaya yönelir. Bu çalışmasına ilişkin şunları yazmıştır: *"Eski akınlarımıza ve korsanlarımıza dair beş on mısraı, çok sonraları, birçok yerlerde basılmış ve tekrar edilmiş olan bu*

destan beni senelerce peşinden koşturdu. Gerçi onu yazamadım. Lakin yazmağa uğraşırken kendime göre bir şiir lisanı buldum. Bu şiir lisanı Tevfik Fikret'in, Cenap Şahabettin ve muakkiplerinin lisanından büsbütün başkaydı; o destanın başarabildiğim bazı parçalarındaki şiir telâkkisi de yeniydi; marazilikten (hastalıklardan), ibhamdan (kapalılıktan), muammalıktan (anlaşılmazlıktan) uzaktı."

Londra'dan Belçika'nın Ostende limanına, oradan da Bruxelles'e geçer. O sıralarda o kentte bulunan Hüseyin Siyret ve Kemal Mithat ile buluşur; onlara kendi yazdığı "Akınlar" adlı destanından bazı parçaları, Abdülhak Hâmid'in şiiriymiş gibi okur ve duyulan hayranlıktan çok mutlu olur. Anlaşıldığına göre, yeni şiir anlayışı içinde yazdığı ilk şiir budur. Belçika'nın çeşitli kentlerine uğrayarak Paris'e döndükten sonra da "Akınlar", "Akıncılar" ve "Korsanlar"ını oradaki Türklere de okur ve onların üzerinde de yenilik etkisi bırakır.

Sonraki günlerde, kendi yaşında ve mizacında Hâlid Râşid ile tanışmıştır. Kurdukları dostluk içinde her yere birlikte giderler. Müzeler, Paris sokakları, tiyatrolar birlikte oldukları yerler arasındadır. Henry Becque'in *Parisli Kadın* adlı oyununu üç gece seyrederler. Boulevard oyunlarını sevmezler, Comédie Française ve Odéon gibi tiyatroları yeğlerler. Bu arada Lune Rose gibi, Fransız zekâ ve güzelliğinin belirdiğine inandıkları kabarelere giderler. Yahya Kemal İstamos adlı bir Yunan genciyle tanışır, şiire meraklı bu genç ile dost olurlar. İçten bir komünist olarak nitele-

diği Guy de Rober de Costal de iyi arkadaşlarından biridir. Şiir anlayışı ise Stéphane Mallarmé yolundadır. Bunun aracılığı ile o günün ozanlarını tanıma olanağı elde ettiğini belirtmektedir anılarında. Costal'in arkadaşlarının yayımladığı *Chimére* adlı dergide bazı şiirler yayımladığı anlaşılmaktadır.

1907'de, "Fransız şiirinin, fikrinin, zevkinin havası içinde" yaşamıştır. Victor Hugo'nun şiirinin kaba saba yönlerini aşar, onun başyapıtlarından olan "Yüzyılların Masalı" üzerinde durur; Théophile Gautier ile De Banville'i sever. Tam bu sıralarda Charles Baudelaire'in şiirini tanır, onun ünlü *Les Fleurs du Mal* adlı kitabındaki şiirlerden birçoğunu ezberler. Baudelaire'in doğduğu, oynadığı, yaşadığı ve öldüğü yerleri tanımıştır. Bu hayranlık uzun sürer ve bu düşkünlük sırasında da Edgar Allen Poe'yu anlar. Paul Verlaine'e de yeni bir anlayışla yaklaşır. Bunların yanında, kişiselliğin ustaları Maeterlinck ve Verhaeren'i de sever; ama daha çok José Maria de Heredia'nın şiiri üzerinde durur. Bu sanatçının söyleyişini andıran kimi dizeleri Yahya Kemal'in şiirlerinde bulabiliriz. Onun aracılığı ile Yunan ve Latin şiirine yöneldiğini, böylece aradığı yeni Türkçenin yanına yaklaştığını belirtir anılarında. Simgecilerle ve onların dergisi *Plume* ile de ilgilenir. Ne var ki o yıllarda artık onların yıldızı sönmüş gibidir.

1910'da Jean Moréas'ın, Vachette Kahvesindeki köşesine gidip de simgecilerin adını andıklarında tuhaf bir hava ile karşılaşır. O günlerde yaşayan simgecilerden Jean Moréas gibi

Henri de Régnier de *Parnasse* şiirine yönelmiştir. Fakat, Yahya Kemal'in Paris'te bulunduğu yıllarda ve özellikle 1905'te, yeni bir kuşak *Phalange* adlı bir dergiyle yeniden simgeciliğe dönmektedir. Sözgelişi Paul Claudel umulmadık bir yenilikle ortaya çıkmakta, Charles Peguy de hem Hıristiyanlığı, hem şiiri, hem de yurtseverliği ile bir etki merkezi olmaktadır.

Yahya Kemal, bir yandan şiir dünyası ile ilgilenir, bir yandan öğrenimini sürdürmek ister, bir yandan da Fransız düşününü izlemeyi yeğler. Paris'teki Jön Türklerin çoğu ile tanışmıştır. Marne Irmağı kıyısındaki Meaux Kolejindeki bir yıllık dil öğreniminden sonra Paris'e yerleşince Paris Siyasal Bilgiler Okulunun (L'Ecole Libres des Sciences Politiques) dış ilişkiler bölümüne yazılır. O zaman, Albert Sorel, Albert Vandal ve Louis Rénon gibi bilgin ve düşünürler bu okulun en iyi öğretmenleridir. Yahya Kemal, Albert Sorel'in derslerini kaçırmaz. Tarih bilgisini ve tadını ondan alan Beyatlı, ulusal tarihimizi aynı yöntemlerle inceleme merakına ve hevesine kapılır.

Yahya Kemal, 1903 Eylülünde Quartier Latin'de Jön Türklük akımına karıştığını belirtmiştir. Ona göre, bu hareket siyasal düşüncelerin yeniden başgöstermesidir. Ülkemizde siyasal düşüncelerin Üçüncü Selim zamanında ortaya çıktığına, Jön Türk hareketinin bazı düşüncelerini 1690'da Fazıl Mustafa Paşanın sadaretinde tartışıldığına inanmaktadır. 1903'te Jön Türk akımının başında, Ahmet Rıza Bey bulunmaktadır. Mısırlı Mehmet Ali Paşanın parasal desteğiyle Paris'te yaşayan Jön Türkler bir de *Meşveret*

adlı gazete yayımlamaktadırlar. Fransızca yayımlanan bu gazeteden başka, Mısır'da da *Şûrâyı Ümmet* adlı Türkçe bir gazete çıkmaktadır. Yahya Kemal de orada yaşayan kişilerle ilişki kurmuştur. Jön Türklerin Paris'te toplanma yeri Soufflet Kahvehanesidir. Prens Sabahattin Bey, işin kuramcısı durumundadır. Yahya Kemal, dokuz yıl boyunca bu ilişkiler içinde yaşar.

İstanbul'a Dönüş

Yahya Kemal'e göre, Jön Türkler, kimi maddi manevi nedenle tam bir anlayış içinde değildir. Kendi öğrenimi yarıda kalmıştır. Bütün bu süre içinde birkaç yere geziye çıkar. 1908'de Boulogne ve Wimereux'e, 1910'da İsviçre'ye gider. Cenevre'yi ve İsviçre'nin çeşitli kentlerini, göllerini görmek üzere dolaşır.

Paris yaşantısından sıkılmış, Jön Türklerin arasındaki bazı çekişmelerden bıkmış, İstanbul'daki havayı da uygun bulmuş olacak ki, yurda dönmeye karar verir. 1912 baharında yola çıkar. Paris'ten Marsilya'ya, oradan da Paquet kumpanyasının Médie vapuru ile İstanbul'a gelir.

O yıllar imparatorluğun başında felaket yelleri esmektedir. İtalyanlar Trablusgarp'a saldırmış, Rodos ve çevresindeki On İki Adanın işgali için de uğraşmaktadır. Daha sonraları da İtalyanlar bu adaları ellerine geçirirler. Bu nedenle, güvenlik önlemi olarak Çanakkale Boğazı kapalı-

dır. Yahya Kemal, Çanakkale'den binen yolcuların nasıl aşağılandığını anılarında belirtmiştir. Sonunda, bir mayıs sabahı, yıllarca önce kaçak olarak ayrıldığı İstanbul'a kavuşmuştur.

1913'te Darüşşafaka Lisesine edebiyat ve tarih öğretmeni olarak atanır. Daha sonraları ise "Medresetü-l-Vâizîn" tarih öğretmeni olarak çalışır. 1911'de kurulan Türk Ocağı ile daha başka yerlerde edebiyat ve tarih üzerine konuşmalar yapar. Abdülhak Şinasi Hisar'a göre, "o zamanlarda Yahya Kemal genç, gürbüz, güzel, kuvvetli, neşeli ve lafazan görünmektedir." Paris'te edindiği edebiyat ve tarih bilgilerini çevresindekilere iletmeye çalışmakta, şiirlerini okumaktadır. Türk şiir ufkunda yepyeni ve parlak bir yıldız gibi görünür. Yayımlamadığı dizeleri ağızdan ağza dolaşır. Akdeniz uygarlığı görüşünü, Türklük bilincini, Türk tarihi anlayışını yaymaya çalışır. 14 Ekim 1915'te, İstanbul Üniversitesi Uygarlık Tarihi öğretmenliğine atanır. Bu atamada, Ziya Gökalp'ın büyük etkisi olduğu söylenmektedir, 1919'da batı edebiyatı, 1922'de de Türk edebiyatı derslerini okutur, birçok öğrenci yetiştirir.

Bu görevleri yanında, *Peyam* gazetesinde Süleyman Sadi imzası ve "Çamlar Altında Musahabe" başlığı ile yazıları yayımlanır. Ayrıca, *İleri, Tevhid-i Efkâr, Tavus, Nedim* adlı dergi ve gazetelerde de yazılarıyla şiirleri çıkar. 1918'den sonra da şiirleri *Yeni Mecmua*'da yayımlanmaya başlar. "Bulunmuş Sahifeler" genel başlığı ile yayımlanan bu şiirler, o zaman çok yankı uyandırır. Birinci İnönü Savaşının kazanıldığı günlerde *Dergâh* adlı derginin yayımlandığını ve Yahya

Kemal'in yöneticiler arasında yer alıp yazdığını biliyoruz.

Bu yıllar, bilindiği üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun bölüşülme yıllarıdır. İttihat ve Terakki yöneticileri İstanbul'u bırakma durumunda kalmış; çeşitli anlaşmalarla imparatorluğun çeşitli bölgeleri ve bu arada İstanbul yabancı ordular tarafından işgal edilmiştir.

Yahya Kemal, İstanbul'a gelişinden sonra Büyükada'da oturmaya başlar. İstanbul'un işgal günlerinde hep orada yaşar, karamsarlık içinde geçen günlerinin birinde, "Bir saltanatın belki de son günleridir bu" dizesini söyler. Gerçekten de o günler, imparatorluğun son günleridir.

1921'de Bulgaristan'a bir gezi yapar; Burgaz'a vapurla çıkar ve oradan Sofya'ya geçer. Bu gezisinde Filibe'yi de görür ve aynı yolla İstanbul'a döner.

1922'de Bursa'ya gider, orada Gazi Mustafa Kemal, İsmet Paşa, Fevzi Paşa ve daha başkaları ile buluşur; Atatürk'ün çağrısı üzerine Karaköy istasyonuna iner ve Ankara'ya gider. Ankara'da iken Lozan Murahhas Kuruluna atanır, İsmet İnönü ile birlikte Lozan'a gider. Oradaki çalışmalar boyunca İsviçre'de kalır, Lozan Barış Antlaşmasının tartışmalarında bulunur. Bu danışmanlığı bitip yurda dönünce Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1923'te ikinci döneminde Urfa milletvekili seçilir. Yahya Kemal, daha sonra 1934'te Yozgat ve 1935'te de Tekirdağ milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine katılır; 1939'daki seçimi de kazanır ve milletvekilliği

1943'e kadar sürer. Bildiğimiz kadarıyla, bu görevde yararlı hizmetleri olamamıştır.

Milletvekilliği sırasında üniversitedeki görevini 12 Mart 1924'e dek sürdürür, sonra istifa ederek ayrılır. 1925'te, Ankara İtilafnamesi'nin uygulanması ile ilgili komisyondaki görevinden dolayı güney bölgesine gider, bu bölgedeki sınırların lehimize düzeltilmesi konusunda başarılı hizmetler yapar. 1926'da Varşova Ortaelçiliğine atanır, üç yıl sonra da 1929'da Madrid Ortaelçiliğine gönderilir. 1931'de Lizbon Ortaelçiliğini de yürütme görevini üstlenir. İspanya'da bulunduğu sırada İspanyol tarihi ve edebiyatı ile ilgilenir. 1932'de İspanya'dan ayrılır. Kimilerine göre, o yıl, yurdunu bırakan İspanya Kralı ile dostluğu yüzünden böyle bir yolu seçmiştir. Gereksiz bir hareket olarak nitelenen bu ayrılışından sonra önce Paris'e gider, oradan da Orta Avrupa ve Bükreş yoluyla yurda döner.

Bir süre dinlenen Yahya Kemal'in bundan sonra milletvekili olduğu yıllar başlar. 1943'teki seçimi yitirdikten sonra CHP'nin estetik danışmanı olur. 1946 yılındaki ara seçimlerde İstanbul'dan milletvekili seçilirse de üç ay sonraki seçimi yine kazanamaz ve 1948'de Karaçi Büyükelçiliğine atanır. Bir yıl Pakistan'da kalan Yahya Kemal, 1949 yaş sınırlaması nedeniyle emekliye ayrılır ve yurda dönünce Milli Reasürans Şirketi Yönetim Kurulu üyeliğine atanır.

1949'da "Hayal Şehir" adlı şiiri ile İnönü Armağanını kazanan Yahya Kemal, emekliliğe ayrılışından sonra sık sık hastalanmaya başlar. Zaten sürekli bronşitten rahatsızdır. Hastalığı

nedeniyle 1951'de Paris'e, 1955'te de Roma'ya gider. 10 Ekim 1958 günü, tedavi edilmek üzere Cerrahpaşa Hastanesine yatırılır, orada üç hafta tedavi görür. Sürekli kanaması vardır, kendisine sık sık kan verilir, bu arada da tedavisinin Paris'te sürdürülmesi uygun bulunur. İyileşmeye yüztuttuğu sırada, bir iç kanama geçirir, 1 Kasım 1958 sabahı komaya girer ve o gün saat 9.50'de yaşamını yitirir. Cenazesi, 2 Kasım 1958 günü Cerrahpaşa Hastanesinden, önce Fatih Camiine, öğle namazından sonra da üniversiteye getirilir. Üniversitenin merkez binası önünde yapılan büyük bir törenden sonra Rumelihisarı Mezarlığında toprağa verilir. Mezarı bugün de oradadır, Boğazın mavi sularına, Anadolu yakasının yeşil tepelerine bakar, "Hayal Şehir" olarak nitelediği Üsküdar'da güneşin batışlarını seyrederek sonsuz uykusunu uyumaktadır.

Yahya Kemal, hiç evlenmemiştir. Ömrünün son yıllarını Park Otelde geçirmiştir. Çeşitli sevi maceraları olduğu söylenir. Gerçekten âşık olduğunu gösteren birçok kanıt yanında kendi sözleri de vardır.

Şiirlerini yayımlamada gösterdiği çekingenliği Yahya Kemal, bunların kitaplaşmasında da göstermiştir. Şiirleri, bir ara, bir yayınevince kaçak olarak *24 Şiir ve Leylâ* adıyla yayımlanır. Bu kötü ve özensiz kitap daha sonraları basılamamıştır. Sağken, şiirlerini kitaplarda toplamayı düşünmüş ve şiirlerinin yerleşim düzenini de yapmıştır. Bunlar, ancak ölümünden sonra basılabilmiştir.

Portresi

Yahya Kemal'in fizik yapısını, Tanpınar, 1949'da şöyle betimler: *"Orta boylu, toplu, yuvarlak çehreli, güzel, derin bakışlı bir adam içeriye girdi. Herhangi bir mesleği, namus ve haysiyetle kabul edecek genç bir adamdı bu. İyi ve otoriteli bir memur olabileceği gibi, sekiz asır cemaatimizin belkemiği olan, o temiz işçi ve rahat vicdanlı zanaatkârlarından biri de olabilirdi. Hususi bir itinası yoktu. Temiz tıraş olmuş, temiz giyinmişti. İlk işi, fesini çıkarıp masaya koymak oldu. Saçları sonuna kadar, olduğu gibi ikiye taranmıştı. Güzel, tombul, işçi elleri vardı."*

Tanpınar, *Yahya Kemal* adlı kitabının başka bir yerinde de şunları yazar: *"Tanıdığımız ve gördüğümüz Yahya Kemal çok muvazeneli adamdı. Büyük depresyon anları, kapanışları yok değildi. Fakat, kendisini yenmesini bilirdi."*

Prof. H. Vehbi Eralp da, *Yahya Kemal İçin* adlı kitabında şunları yazmıştır: *"Dostluğunda samimi idi, ama laubaliliğe tahammül edemezdi. Dostlarına en gizli düşüncelerini söyler, yazılmasını hiç istemediği halde, tezgâhtaki şiirlerinden parçalar okurdu. Tecessüs ve ısrar en çok tenkid ettiği kusurlardandı. Hayatında bir an tabiilikten ayrılmamış, olduğundan başka türlü görünmeye özenmemiştir."* Birçoklarına göre, bu olduğu gibi görünme yemek yerken de görülürmüş ve Yahya Kemal hem çok, hem de döküp saçarak yermiş."

Nadir Nadi şunları yazmıştır: *"Kendi şiirlerinden mısralar okur, Osmanlı tarihinden vakalar anlatır, sırasına göre, politik taşlamalar yapar, adam çekiştirirdi. Yerin dibine batırdığı birine ertesi günü raslayacak olsa, her şeyi unutur, adamı bağrına basardı."* Daha sonra da şunları eklemiştir bu sözlerine: *"Çağdaşı olan, hatta genç ozanlardan hemen hiçbirini beğenmezdi. Yeni kuşak edebiyatçıları arasında, 'fena değil, istidadı var' dedikleri olurdu; fakat ona sorsanız, Yahya Kemal'den üstün bir ozan gelmemişti bu ülkeye." (Cumhuriyet, 2.8.1964)* Nadir Nadi'nin bu sözleri, Sermed Sami Uysal'ın *Yahya Kemal'le Sohbetler* adlı kitabında da doğrulanmaktadır.

Tarihçi yönü üzerinde de duran Nadir Nadi, bu konuda şunları yazmıştır: *"Osmanlı tarihini kafasının iç cebine yerleştirmişti. Olayları anlatırken, bellibaşlı kişilerin karakterini ilginç çizgilerle önümüze sermesini bilirdi. Kronoloji yönünden çok sağlamdı belleği. Bununla beraber, tarih bilgisinin sentetik bir niteliğe ulaştığını sanmıyorum."*

Yahya Kemal'i, yaşarken olduğu gibi ölümünden sonra da seven de yeren de görülmüştür. Kendisi bazı eleştirilerde bulunmasına karşın, eleştirilmeye tahammül göstermezdi. "Yahya Kemali Sevenler Derneği" ve "Yahya Kemal Enstitüsü" kurulmuş ve bunlar, onun yapıtlarını bastırmıştır. Ayrıca, bir "Yahya Kemal Müzesi" de kurulmuştur.

SANATI

Yahya Kemal, yazınımızda, uzun süre salt ozan olarak tanınmış, öyle değerlendirilmiştir. Halbuki, son yıllarda basılan yapıtları göstermektedir ki, o, aynı zamanda bir düzyazı ustasıdır. Bu nedenle şiir görüşü belirtilirken bu kitaplarında yansıyan çeşitli görüşlerini de belirtmek gerekir. Bu yoldan çıkarak, önce şiir yaşantısını ve şiir ile ilgili görüşlerini ortaya koymak; sonra da çeşitli konulardaki görüşlerini anaçizgileriyle saptamak istiyoruz.

Şiir Yaşantısı, Şiir Anlayışı

Yahya Kemal'in anılarından çıkardığımız bilgilere göre, şiirle ilk ilişkisi çocukluk yıllarında başlamaktadır. Yeşillikler arasında ve dinsel yapılarıyla insanı etkileyen Üsküp, onun da çocukluğunda iz bırakan ortamdır. Bunun yanında, dinsel gelenekleri titizlikle sürdüren annesinin de, ilk etkiler arasında yer aldığı söylenebilir. Babasının annesine olumsuz bazı davranışları, annesinin ölümü, onun ruhsal yaşamında, duygusal gelişiminde rol oynamıştır. Ayrıca, evleri-

nin karşısındaki mezarlıkla, ilk gittiği okul da bunlara eklenmelidir. Rakofça kırlarına uzanan ve oradaki çiftliklerde geçen çocukluk, sınırın ötesinde kalan ata armağanı topraklara uzaktan bakma hüznü, duygusal yaşamında rol oynayan büyük etkenler olarak belirtilebilir. Bu toprakların yadellere geçmesi yanında, kendisini bildiği yıllarda olanca dehşeti ile süren Tesalya Savaşı ve onun yıkıntıları, Gazi Ethem Paşa ordularının Atina'ya doğru zaferle yürüyüşünden duyduğu coşkunluk da elbette onun üzerinde etkiler yapmıştır.

Henüz sekiz yaşlarında iken, Tesalya Savaşı öncesinde, Niş göçmenlerinden uşakları Hüseyin'in Budin ve Belgrat türküleri söylediği, *Battal Gazi* (halk deyimiyle Seydi Battal) *Destanı*'nı okuduğu bilinmektedir. Annesinin de Kuran ve bu arada Yazıcızade Mehmet'in *Muhammediye* adlı kitabını okuduğu anlaşılmaktadır. Mektebi Edeb'e geçtikten sonra eline verilen okuma kitabındaki bazı parçaları ve bu arada "bir bahçeyi tasvir eden" bir parçayı çok sevdiği, bunu birçok kez okuduğu anlaşılmaktadır.

Uşaklardan Hüseyin'in okuduğu türküler kadar, Rakofça ve Lapardinçe çiftliklerinde geçen günler boyunca dinlediği türküler ile, bu çiftliklerde her yıl güz aylarında yapılan geleneksel "kırçı" törenlerinin kutlandığı gecelerde söylenen türküler de unutulmamalıdır.

Anılarında belirttiğine göre, Muhammediye'deki ilahilerden bazıları belleğinde kalmış ve bunları uzun süre unutmamıştır. Cennetin, cehennemin ve Sırat Köprüsünün resimlerinin de

yer aldığı bu kitaptaki "Eğer Rum'un revanında görürsem ben dilarayı" dizesi bunlardan biridir. Okula başladığı zaman okunmak üzere kendisine verilen İlmihal kitabının başında yer alan "Elhamdülillah biz Müslümanız / Dîn-i mübîne serbeste-gânız" dizeleriyle başlayan ilahi ile "Şol cennetin ırmakları / Akar Allah deyu deyu" dizelerinin bulunduğu ilahi de ilk ezberlediği dizeler arasında yer almaktadır.

Anlaşıldığına göre, türbelerin, camilerin yazıtlarında bulunan ve manzum olarak yazılan, tarihleri belirten dizeler de onu etkilemiştir. Yatırlardan Gavri Babanın mezartaşındaki yazı ile Yeşil Babanın, Karaorman'ın köşesindeki türbesi üzerinde bulunan ve "Eshabdan Zeyd ibni Erkam olduğu mervi bu zat" dizesi ile başlayan yazıtının ilk karşılaştığı manzum metinler olduğu anlaşılmaktadır. Çocukluğunun "uhrevi bir âlem" olan ortamı içinde, ayrıca minarelerden okunan ezanlar ile salalar da burada belirtilmelidir. Fetihler döneminden kalan büyük ve görkemli yapıların da onun sanat yeteneğini etkilediği söylenebilir belki.

1899'da, Karaağaçlar'a bakan babaevinden kiracı çıkıp da yerleştiklerinde kendisine bir oda verilmiştir. Annesinden kalan ceviz boyalı çekmeceyi de bu odaya yerleştirmiş ve üzerine de "kâğıt, kalem, kalemtıraş, makta gibi şeylerini, birkaç kitabını" koymuştur. O yılın bahar aylarında şiir eğilimleri artınca, eski ilahi dergileri biçimindeki bir deftere de aruz ile yazdığı ilk denemelerini geçirmiştir. O sırada henüz on dört yaşındadır. Ama, okuduğu kitaplar arasında Abdül-

hak Hâmid'in *Makber*'i, Muallim Naci'nin *Âteşpâre* ve *Şerâre* adlı kitapları ile *Fürûzan* adlı kitap yer almaktadır. Büyük bir hırsla okuduğu bu kitaplardan birçok parçayı da ezberlemiştir. O yaz, büyükannesi onu Rakofça'ya götürür, şiire eğilimi de büsbütün artar. Râdiye adında bir genç kıza âşık olur, getirdiği şiir defteri de onun için yazdıkları ile doluverir.

Daha sonraki yıllarda ise, Üsküp İdadisinde Namık Kemal'in *Vatan ve Silistre*'sini, *Âkif Bey* adlı kitabını okumuş; bunları, siyasal olmaktan çok yurtsever şiirler gibi görmüştür. Öyle anlaşılıyor ki, bu kitapları, polis örgütünde çalışan ve Namık Kemal'i çok seven ve onun bütün yapıtlarını okuyan Ragıp Efendiden alıp okumuştur. Bu kitapların o sıralarda yasaklanmış olması, bunlara merakını daha da artırmıştır. Namık Kemal'in *Rüya* adlı kitabı ile Ziya Paşanın *Zafernâme*'sini ve bunun yorumunu da Ragıp Efendiden alıp okumuştur. Böylece, Türk edebiyatının ilk zevkiyle politik bazı fikirleri de edindiği anlaşılmaktadır. Ragıp Efendinin kendi eliyle kopye ettiği, Jön Türklerin yasak bir yapıtını da bu arada alıp okuduğunu biliyoruz. Adının *Hareket* olduğunu da belirttiği bu küçük kitap, Yahya Kemal'e göre, Sultan Hamid'in yönetimi aleyhine yazılmıştı. Daha sonraları öğrendiğine göre, bunun yazarı, Jön Türklerden Şefik Beymiş.

Yahya Kemal, "şiire bir aşkla başladı"ğını söylemiştir. "Üsküp'te, yerli mahalleler ortasında, Türkkâri eski bir konakta oturur, bey hanedanlarından birinin kızı, kumral ve endamlı, cazibesi ve güzelliği maruf, bir Redife Hanım var-

dı... Bu genç kız, onun düşlerini üç kez doldurmuştur. Onu ilk kez, kendisi henüz beş yaşında iken Vardar boyundaki bir şenlik gecesindeki araba gezintisi sırasında görmüş ve küçücük kafası sersemlemiştir. İçinde, günlerce ateş gibi bir yanma, üzüntü duyduğunu belirtmektedir. Redife Hanımın çok güzel olduğu ve o sıralarda Üsküp Venüsü diye anıldığı söylenmektedir. İkinci kez bir sünnet düğününde ona rastlamış, eski yarası açılmıştır. O gece, Yahya Kemal'in içini yakan ateşi onun da duyumsadığı sanılmaktadır. Düğün bitince derin bir üzüntüye "kailmiş" ve dediğine göre de, bir türkü güftesi niteliğinde olduğunu belirttiği ilk denemesini, Üsküp türkülerinde gördüğü bir ölçüye uygun olarak onun için yazmıştır. Bu ilk denemenin hiçbir dizesini anımsamadığını söyler anılarında.

Redife Hanıma üçüncü kez rastlaması, idadinin ikinci sınıfına geçtiği yıldır. O yıl yazı yeteneği de iyice artmış ve manzume tekniğini de öğrenmeye başlamıştır. Redife Hanımın kocası Rıfai Şeyhinin tekkesinde bir cuma günü onu gördüğünde, gözüne daha başka bir güzel olarak görünmüştür. O sırada on beş yaşındadır ve duyduğu sevinin acılarını bu kez aruzla yazdığı şiirlerinde belirtmeye başlamıştır. Aruzla, bozuk düzen bir dörtlük söylemeyi başarır. Yazdığını da, Redife Hanımın kocasına gösterir, o da beğenir gibi davranıp kırmızı mürekkeple birkaç noktasındaki ölçü hatalarını düzeltir. Böylece, aruz ölçüsünün farkına varır, başka kalıplarını denemeye girişir. Sadi dergâhının o günlerde yeni açılan semahanesi için bir tarih söylemek

hevesine düşer ve bu nedenle de ebced hesabını öğrenir.

Muallim Naci'nin *Şerâre* adlı şiir kitabında bulunan

Bakmayın bâğda fevvâreye dildâre bakın
Dalmayın Kevser'e Firdevs'de dîdâre bakın
Hüsn ü aşk etti kemâl üzre tecellî bizde
Görecek göz var ise bir bana bir yâre bakın

diye başlayan gazelini "tahmis" etmiştir. Böylece, bilinçli bir çırak gibi şiir yoluna girmiş ve benzekler yazarak kalemini geliştirmeye yönelmiştir. O sıralarda Muallim Naci'yi usta olarak seçmiş; *Şerâre*'den başka *Âteşpâre, Fürûzan* ve *İbnül Gazân* adlı kitaplarını da okumuş ve bazı gazellerine benzekler yazmıştır. Recaizade'nin üç *Zemzeme*'sini, *Tâlim-i Edebiyyat*'ı ile *Istilâhât-ı Edebiyyesi*'ni, Ruhî'nin *Dîvân*'ını, *Terkib-i Bendi*'ni, Ziya Paşanın *Terkib-i Bendi* ile *Tercî-i Bendi*'ni ve *Eş'âr-ı Ziyâ* adı ile basılan bütün şiirlerini, Abdülhak Hâmid'in *Makber*'i, Mehmet Celâl'in bir şiir kitabı, Sırrı Paşanın *Mektûbât*'ındaki gazelleri on beş yaşındaki bir gencin şiir dünyasını oluşturmaktadır. Kendisinin belirttiğine göre, *Makber*'in felsefesini değil de Hint denizlerinden gelen bir kadının Beyrut'ta ölümünü, gömülmesini ve acılarla dolu yaşamını anlayabiliyordu. Dilin güçlülüğü hoşuna gitmişti. Mehmet Celâl'in şiirlerinde ise yağmurlar, bulutlar, adalar, güz dikkatini çekmişti.

Bu ilk çıraklık yıllarında aruz kalıplarının ço-

ğunu kullanmaya alışmıştır artık. Uyak yönünden de ustalaştığını kendisi söylemektedir. O günlerde, Üsküp'te, Vali Hafız Mehmet Paşa aleyhine bir başkaldırma olmuş; halk, tepedeki Sultan Murat Camiinde toplanmış, bütün çarşıları kapatmıştır. Bu olayla ilgili bir manzume (destan olabilir) söylemiş ve bu hareketteki elebaşılardan İdris Hoca ile Hacı Ferhat Beyin ve Hüsmen Ağanın adlarını anmıştır. Halk arasında yayılan ilk yapıtı budur. Yayımlanan ilk manzumesi ise, İstanbul'da yayımlanan *Terakki* adlı dergide çıkmıştır. "Hâtıra" adlı ve görmediği İstanbul'u betimleyen bu manzumenin yayımlandığı dergiyi alınca, her ilk heyesli gibi göklere uçmuştur. Selanik İdadisine gidince, Mithat Şükrü (Bleda) ve Muallim Cûdî Beylerden edebiyat dersleri görmüştür. Orada iken gittiği "kıraathane"lerde Serveti Fünun dergilerini okur ve Tevfik Fikret, Cenap Şahabeddin ile o derginin sayfalarında karşılaşır, ama onlardan haz almaz. Çünkü o yıllardaki şiir zevki belirli bir aşamada kalmıştır. Kendi deyişiyle, henüz Edebiyatı Cedide'yi algılayamamıştır. İstanbul'a geldikten sonra, Tevfik Fikret'in *Rübâb-ı Şikeste*'sini ele geçirir; yeni şiir böylece onu sarar. Muallim Naci'yi, Abdülhak Hâmid'i ve Recaizade Mahmut Ekrem'i artık geçmişte kalmış gibi görmeye başlar. *Malûmat* dergisinde manzumeleri yayımlanmaya başlamıştır artık. Selanik'teyken yazdığı şiirlerinde *Esrar* takma adını kullanmaktadır. Bu dergide yayımlanan şiirlerinde ise hangi adını kullandığını bilmiyoruz. İstanbul'da iken bazı şarkı güfteleri de yazdığı anlaşılmaktadır. Bunlardan biri şudur:

Bu hayâtın elem ü derdini tâkey çekelim
Âh gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim
Hâ vü hûy-i feleğin rağmına heyhey çekelim
Âh gel bâri Kalender'de biraz mey çekelim.

İstanbul'da yepyeni bir şiir dünyası ile karşılaşmıştır. Ancak, kısa bir süre sonra Paris'e kaçınca, gene yeni bir dünya ile, Fransız şiir dünyası ile tanışır. İlk yıl içinde, Paris'te yaşayan Jön Türklerden Samipaşazade Sezai, Hüseyin Siyret, Abdullah Cevdet ve Abdülhalim Memduh gibi Türk yazar ve ozanları ile dostluklar kurar.

Meaux Kolejinde Fransızcasını ilerlettikten sonra da Fransız ozanları ile ilişkisi başlar. Yunan asıllı İstatomos, Guy Robert de Costal genç ozanlardandır. Sonuncusu, Stéphane Mallarmé'nin izleyicilerindendir. Bunların aracılığı ile bazı ozanların kitaplarını okur, yaşayanların toplantılarına katılır, onlardan yararlanır.

İlk sevdiği ozanlardan biri Victor Hugo'dur. O günlerde Hugo'nun şiirini anlamaz, zamanla Victor Hugo'nun kaba saba taraflarını aşmış; Théophile Gautier ile De Banville'e yönelmiştir. Böylece, "az çok bulamaç olan romantizm şiirinin imbikten geçmiş taraflarına" gelmiştir. Ama daha bunlara doymadan Charles Baudelaire'i bulmuş ve *Les Fleurs du Mal*'in birçok şiirini ezberlemiştir. Baudelaire'cilik, uzun süre üzerinde bir sıtma gibi kalmış; bunu bazı şiirlerinde de belirtmiştir. Amerikalı yazar ve ozan Edgar Allen Poe'yu da bu sıralarda tanımıştır. Daha sonra Paul Verlain'e yönelmiş; kişisel şiirin temsilcileri

Maeterlinck ile Verhaeren'i yakından izlemiş ve José Maria da Hérédia'nın üzerinde durmuştur.

"Hérédia bir yaratıcı değildi, çok gecikmiş, klasik bir sanatkârdı. İlhamdan ve ihtirastan uzak, yalnız zevk kudretiyle, hakkında çok kullanılmış bir tarifi tekrar edeyim, bir kuyumcu kudretiyle işlediği yüz yirmi kadar sonnet ile bir iki uzunca manzume sahibi idi. Hérédia'nın derli toplu eserine bağlanmak hayatımın en esaslı talihi olduğunu itiraf ederim" diyen Yahya Kemal, Latin ve Yunan ozanlarının değerini ondan öğrendiğini, şiirin asıl madenine böylece dokunduğunu belirtmekte, aradığı Türkçeye de böyle ulaştığını, eski şiirimizin değerli dizelerindeki güzelliklerin nedenini böylece anladığını söylemektedir. Asıl Türkçenin, Sofokles'in Yunancası ve Tacitus'un Latincesi gibi saf göründüğünü de böylece bulduğunu açıklamıştır.

Yahya Kemal, Jean Moréas'nın konuşmalarını da izlemiştir. Özellikle bu sanatçının Vachette Kahvesindeki konuşmalarında bulunmuş, yeni simgecilerin ortaya çıkışını ve bu arada şiiri ile olduğu kadar Hıristiyanlığı ve yurtseverliği ile de dikkati çeken Charles Peguy'nün etkilerini yakından görmüştür.

Bütün bu etkilenim altında, 1905'te Londra'ya yaptığı gezide Türk destanı yazmaya koyulmuş; yepyeni bir dile ulaşmış, şiir düşüncesi de Tevfik Fikret ve çağdaşlarından değişik bir biçime bürünmüştür. "Akınlar", "Akıncılar" ve "Korsanlar" gibi bölümleri olan bu destanda kapalılıktan, karmaşıklıktan ve birtakım hastalıklardan iz

yoktur. Mallarmé'nin, "şiir, sözcüklerden oluşan bir sanattır" sözünü de bu şiir denemelerinde göz önünde tutmaktadır.

İstanbul'a, bu şiir birikimi ile dönmüştür. İstanbul'daki sanatçılarla ilişkiler kurmuş ve bu arada Tevfik Fikret ile ilişkileri tam bir dostluk havasına bürünmüştür. Bazı ufak tefek kırgınlıklarla sürdüğü anlaşılan bu dostluk, Fikret'in ölümü ile son bulmuştur. Fikret'in ölümünden önce *Havza* adıyla bir dergi çıkarmaya karar verdikleri de anlaşılmaktadır. Yahya Kemal, bu yıllarda yazdığı şiirlerle dikkatleri üzerine topladığı gibi üniversitedeki gençlere ders vererek de görüşlerini ve estetik anlayışını onlara aşılamıştır. O yıllardaki *Dergâh* dergisi, Anadolu'daki ulusal hareketin destekçisi olmuştur. Şiirlerini bu dergi ile daha sonraları *Aile* dergisinde, *Hürriyet* gazetesinde yayımlamıştır.

Biraz önce belirtildiğine göre, Yahya Kemal'in ilk şiirinin yayım tarihi 1901'dir. Bazılarına göre ise, yayımlanan ilk şiiri, Abdülhamid II'nin tahta çıkış gününü kutlamak amacıyla özel bir sayısı hazırlanan *İrtika* dergisinin 1 Eylül 1902 tarihli sayısında çıkmıştır. Bu son dergideki imzasının "Üsküp Belediye Reisi İbrahim Beyzâde Agâh Kemal" olduğu, şiirinin de bir "muhammes" biçiminde yazıldığı bilinmektedir. Biz, kendi sözlerini temel alarak "Hâtıra" şiirini ilk şiir kabul ediyoruz.

İlk şiirleri üzerinde dururken, *"Aşk hatırasından bahsetmekle şiirin kuvvetli hislerden kendi kendine doğduğunu söylemek istemiyorum. Ben şiirin, en adi görünen tarifiyle, li-*

san, vezin ve kafiyeyle söylenir bir sanat olduğuna kailim. Lisanı, vezin ve kafiyeyi varlığının bir ifade aleti haline ancak şair getirebilir" diye yazmıştır. Ona göre, şiir yazma yeteneği yavaş yavaş edinilir. Her sanatta olduğu gibi şiir sanatında da zamanla ustalaşır insan. Bir sevi, bir erek, bir savaş, başkaldırı gibi bir olay onun gelişmesine, duygularını belirtmek için dilinde bir güç aramasına yardımcı olabilir. Bu dili Londra'daki iki buçuk aylık oturuşu sırasında bulduğunu söylemektedir. Orada iken yazmayı tasarladığı Türk destanı ile ilgili denemelerinde yeni bir dil ve yeni bir söyleyiş bulduğunu yazmıştır. Ozanın bir dizeye verdiği istif ve iç uyum (derûnî âhenk diyor kendisi) ortadan kalkınca şiir yok olur. Dizeyi bütün musiki akışıyla anlamak, duymak, benimsemek gerekir. Yahya Kemal, Nedim'in "Dökülen mey kırılan şîşe-i rindân olsun" dizesini örnek almış ve bu dizede altı sözcük bulunduğunu belirterek bu altı sözcüğü Nedim, iç uyum gücüyle belirli bir istifle bir araya getirmiştir. Bunların hiçbiri yerinden oynayamaz. Altısı birden bir "musiki cümlesi" oluşturmaktadır. Bu sözcüklerin yerini değiştirirsek, o iç uyum ortadan kalkar ve şiir de yok olur. Ona göre, şiir, uyum sanatı olduğundan güfteden önce, bir bestedir. Dizelerinde nağme duyumsanmayan bir şiir, yalnızca güftedir ki, onu düzyazı alanına atarız. Ozan, sözcükleri ulusunun dilinden seçip alır; bu seçmede, musikiye önem vermeli ve aralarındaki "istifleme" sonunda bu musiki doğabilmelidir. *"Bir sedefin içinde okyanusun bütün uğultusu hissedildiği gibi, Türkçeyi*

söylemeyi üzerine alan sanatçının kalbinde de bütün şiirimiz öyle uğuldamalıdır."

Yahya Kemal'e göre şiirde "lirizm" şiirin temel öğelerinden biridir. Eskiler, lirizmi, sevi kavramıyla eşdeğerde tutarlardı. Sözgelişi, Şeyh Galip'in, "Bir şulesi var ki şem-i cânın / Fânûsuna sığmaz âsmânın" dizeleri "lirizmin" en mükemmel tanımıdır. Gönül coşkunluğu, belki de daha iyi anlatır onun bu görüşünü. Yahya Kemal, köy türkülerini, şiirdeki bu gönül coşkunluğuna, bu büyük seviye örnek gösterir. Ona göre, lirik şiir, usta ozanların elinde çok yalındır. Bilimden, sanattan arınmıştır. Ne usa dönüktür, ne de zevke. Yüreğinde bu ateşten bir kıvılcım olmayan okur, Fuzulî Divanını eline alınca, gazellerinde yinelenen sözcükler ve "mazmunlar"dan başka bir şey göremez. Eski şiirdeki coşkunluğun söze dönüşümü demek olan dörtlüklere yalnız usunuzla baktığınızda, onların nasıl ve ne kadar boş olduğunu görürsünüz. Ama bunlarda, "Frenklerin kuğu nağmesi dedikleri çok nadir ve halis bir cevher" olan bir nağme vardır.

Batıya dönük şiir akımı başlayınca Yahya Kemal'e göre Fransız şiirinin etkisi zevkimizi bozmakla kalmamış; dilimizin kuruluşunu ve sözdizimini de değiştirmiştir. Tanzimattan sonraki dönemde, Türkçe, yavaş yavaş bir tatlı su lehçesi oluyordu. Ona göre, Tevfik Fikret'in ve Cenap Şahabettin'in dizelerinden kurtulmak ve yeni bir dizeye ulaşmak gerekiyordu. Şiirde olması gereken bileşim batıya açılırken başlamıştı, ama oldukça zayıftı. Şiirimizde bir kentsoylu zevki ve

anlayışı göze çarpıyordu. Şiirde, iç uyum ihmal edilmişti, şiir düzyazıya çok yaklaşmıştı.

Yahya Kemal, dize üzerinde günlerce, haftalarca durmak gerektiğine inanmakta; bu yüzden de güç söyleyip yazmaktadır.

Yahya Kemal, şiirin içeriğinde toplumsalın yer almasına taraftar görünmemektedir. Ona göre, asıl şiire karşı çıkanların amacı, şiiri, bir savın (müddeânın) aracı olarak kullanmaktır. Töre ve din, ulusçuluk, yurt ya da halk ülkülerini birer *"kıyam bayrağı gibi kaldıranlar, her millette ve her zaman, halis şiiri –daha doğru bir deyimle asıl şiiri– dert edinmiş olanlara en acı bir vicdan davası açarlar ve onları"* aşağılarlar.

Ona göre, asıl şiirin olması, insanlığa bir zarar vermez. Şiirde insancıl ve toplumsal amaç güdenler (dinciler, ihtilalciler, töreciler, komünistler) şiirin bir görevi olduğunu söylüyor ve kendilerine uymaylanları hiçe sayıyorlar. *"Sosyalist kalkıyor, vatansever ozanı alaya boğuyor; dinci kalkıyor, dine karşı kayıtsız ozanı ruhsuz gösteriyor; milliyetperver kalkıyor aşk ve doğa ozanlarını kayıtsız ve duygusuz ilan ediyor. Hasılı, bu havariler şiiri kendi hesaplarına seferber etmeyi istedikleri için şiire kendi maksatlarına göre program çiziyorlar. Ben vatansever Eschyle'e, dervişYunus Emre'ye, haydut François Villon'a, vizir bendesi Nedim'e, ihtilalci Auguste Barbier'ye mezheplerinden mesleklerinde hesap sormam. Şiirde en hafif bir zemin olan güller ve yapraklarla, en ağır zemin olan bolşe-*

vizm aynıdır.. Şiir fikirler gibi eskimez, daima yenidir."

Demek oluyor ki, Yahya Kemal, şiirde toplumsala dönük değildir, şiirde düşünüye yer verilmesinden yana da görünmemektedir. Şiiri biçim ve ses olarak değerlendirmektedir.

Türkçülük ve Jön Türklük

Yahya Kemal'de bir ulus bilinci olduğunu belirtmek gerekir. Paris yıllarında, Jön Türkler ile birlikte yaşadığı sıralarda aşırı bir Türkçü olduğunu da söylemeliyiz. Ama, İstanbul'a döndükten sonra bu aşırılıktan vazgeçmiştir. Kendi deyisiyle, *"hayalini Türkçülüğe ilk kaptıran her Türkün gördüğü Turan rüyasından uyanmış"* ve kendi yurdumuzun o zamanki sınırları içinde bir Türklüğe razı olmuştur. Bin yıl öncesini de "tarih öncesi" sayarak *"bin yıldan beri kökleştiğimiz Anadolu ve Rumeli topraklarında, daha küçük ölçüde bir Türkçülüğe"* yönelmiş, *"bir Osmanlı Türklüğü"* düşünmeye başlamıştır. 1921-1922 yıllarında *Tevhid-i Efkâr* gazetesinde yazdığı "Millî Harekete Dair" başlıklı yazılarında da bu görüşünü ortaya koymuş ve Anadolu'da başlayan hareketi desteklemiştir. Bunların arasında özellikle "Esir Jeminüs ve Altor Şehri" adlı yazısı anılmalıdır.

Kurtuluş Savaşı ile ilgili yazdıklarında, artık Anadolu Türklüğü somut olarak görülür.

Ona göre, Türklük, her ulusçuluk gibi bir

kültürdür; her ulusçuluk gibi içinde her "unsur"dan kişiler vardır. *"Türklüğe bulanık gözlerle bakıp da Türk cevherini göremeyenler"* elbette bulunur.

Yahya Kemal, Jön Türk sözü ile daha Selanik İdadisinde karşılaşmıştır. Yukarıda belirttiğimiz gibi Üsküp polis örgütünde çalışan Râgıp Efendi de onda bu düşüncelerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Yahya Kemal daha bu yıllarda Jön Türklük sözünün çekiciliğine kapılmış ve Paris'e kaçmasında bunun da etkisi olmuştur.

Ona göre Jön Türklük, siyasal bir görüştür ve bu görüş Üçüncü Selim zamanında başlamıştır. 1903'te Paris'e gittiğinde, işin bu tarihsel yanını bilmiyordu elbette. "Jön Türklük Ne İdi" başlıklı yazısında belirttiğine göre, Berlin Antlaşmasından sonra kendisine göre bir yönetim ve politika yöntemi uygulamaya başlayan Sultan Abdülhamid'in bu davranışlarına karşı, İstanbul'un yüksekokullarında ve sonra da çeşitli Avrupa kentlerinde bir zümre tarafından girişilen harekettir. Yahya Kemal, bu düşüncelere ve eyleme katılmıştır. Özellikle, buna sıkı sıkıya bağlı olduğu günlerde Fransız eylemcilerinin konuşmalarında bulunmuş ve toplantılarını izlemiştir. Bu eylemlere katılma 1905'e kadar sürmüş, bundan sonra sönmüştür. Sanıyoruz ki, Jön Türklerle sıkı ilişkisi de aynı tarihte gevşemeye başlamıştır.

İstanbul'a geldikten sonra da İttihat ve Terakkicilerle pek az ilişkisi olmuş; ikiyüzlü davranışlar karşısında çekingen davranmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında ise Anadolu'yu yazılarıyla desteklemiştir.

Ona göre, "Siyasette doğru daima biraz geç söylenir." Bu yüzden siyaset alanında biraz temkinli hareket etmiştir diyebiliriz. Bir yazısında, Albert Sorel'in, "Siyasette hiçbir zaman vesileleri nedenlerle karıştırmamalı" sözünü alır ve "vesilelerin" aldatıcı özellikleri olduğu görüşünü savunur. Sanırız ki, öğrenciliğini yaptığı Sorel'in bu sözleri, onu, yaşamı boyunca etkilemiştir.

Tarihe Bakışı

Yahya Kemal, Türk tarihine çok meraklıdır. Bu konuda yazılar yazmıştır. Yazdıklarında batılı bir tarihçi gibi bazı olayların derinliğine inme eğilimi gösterirken, bir yandan da belgelere dayanmayan, söylentilere yer vermiştir. Onun tarih görüşünü, *Siyasî Hikâyeler* adlı kitabında bulunan "Sultan Abdülaziz'e Dair Bir Musahabe" adlı yazısında buluyoruz.

Ona göre, tarihçilik, *"Hadiselerin asıl sebeplerini buluncaya kadar derine gitmek, iğreti söylentilerden kaçınmak, en sağlam belgelere inanmak, öteden beri edinilmiş fikirleri bir doğru belge görünce bir yana atmak, kişisel düşüncelere bağlanmamak"*tır. Bu yazısında tarihçi olarak seçtiği Kadri Bey tipiyle bizdeki tarih anlayışını alaya almaktadır diyebiliriz. Türk tarihinin iki önemli olayı, Malazgirt Savaşı ile başlayan Anadolu'nun Türkleştirilmesi eylemi ve İstanbul'un alınması onu fazlaca ilgilendirmiştir. Bu arada, Avrupa ülkelerine doğru yapılan akınları da anmalıyız.

Bazılarına göre, o, tarihten toplumsal öğretisini de almıştır. Bu toplumsal öğreti, daha çok Türk-İslam uygarlığına, Türklüğe ve Türk eylemleri ile sanatına dönüktür. Fakat tarihselliğin önemini geçmiş karşısında ruhsal bir tutsaklığa düşmeden çok iyi algılayanlardandır.

Birçok şiirinde, bunları görmekteyiz.

Edebiyata Bakışı

Batıya yönelen edebiyatımız, Yahya Kemal'e göre öyle bir duruma gelmiştir ki, edebiyat okulu bir araç değil de amaç olmuştur. Gerçekte ise bunun aksi olmalı ve amaç bizim ulusçuluğumuz, bizim tarihimiz ve coğrafyamız, bu tarih ve coğrafya içinde yaşayan insanımızdır. Bu nedenle, "Türkler'in *mektepten memlekete* gelmeleri ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi haline getirmeleri" gerekir. Bunları belirten Yahya Kemal'e göre, *"**mektepten memlekete** dönmek, mutlaka, bir milliyetçi müddea değildir. Bu müddea, fikirlerde sağdan sola kadar herkesin müddeası sayılır. En ziyade sol olanlar bile bir edebiyatın ancak bir cemiyetin ve bir iklimin ifadesi olacağını teslim ederler. Rusya kadar sol bir millet yoktur ve Rus edebiyatı kadar yalnız iklim ve cemiyet ifade eden edebiyat yeryüzünde azdır, demek bile çok bilinen bir şeyi tekrar söylemek kabilindendir. Hülâsa bu müddea son uçtaki sağdan, son uçtaki sola kadar, şiirde **özün,** nesirde **gerçeğin** yalnız tabiatte ve yalnız cemiyette oldu-*

ğuna inananların müddeasıdır." Bu demek değildir ki, bir edebiyat kendi içine kapanıp kalmalı ve penceresini dışarıya açmamalıdır. Böyle bir görüş doğru olamaz. Bizim edebiyatımızda bir cansızlık, bir renksizlik vardır. Yazarlarımızın, bizim savaşlarımızı, kendi insanlarımızı, müzelerimizi, kentlerimizi canlılıkla ve çekicilikle yazmaları gerekir. Sözgelişi, *"Bin defa mübarek olan İstiklâl Cidalimiz Anadolu'nun orta vilâyetlerinde, yoksulluğun ve çıplaklığın aşırı bir derecesinde başlarken ve bu cidali açanlar Büyük Harbin feci neticesini olduğu gibi görürlerken"* yazarların başka konulara eğilmeleri, ona göre, gerçeğe sırt çevirmedir. Turancılık anlayışına da bu yönden uzak kalmıştır diyebiliriz.

Bir konuşmasında belirttiğine göre, "hedef bir müddea ve sanat bir vasıta olunca sanatın değeri" düşer; tezli roman ve tezli tiyatro, hiçbir dilde, yaşamı açıklayan gerçek bir başyapıt vermemiştir. *"Asıl romancı, hayat dekoru içinde kaynaşan çeşit çeşit insan örneklerini gözleri bulanmaksızın gören, birbirine benzemeyen, hatta zıt seciyelerden, ahlâklardan, hırslardan, her gün, köşe köşe, başlayıp biten, bazan gülünç, bazan acıklı, bazan güzel, bazan çirkin hayat tiyatrosunu resmeden, hülâsa kendine kapanmayan, başkalarının içinde yaşayıp onları yakından anlayan sanatkârdır."*

Şiirde ve edebiyatın bütün türlerinde nicelikten çok niteliğe dönmek gerekir. Şiirde ve edebiyatın öbür türlerindeki kusurları ve noksanları bulup ortaya çıkarmak, onlardan kaçınmak zorunludur.

Şiirinde Ölçü

Yahya Kemal, şiirinde ölçü olarak aruzu kullanmıştır. Çocukluk yıllarında Üsküp türkülerinin ölçüsünü kullanarak bazı denemeler yapmış ise de hemen aruzla denemelere başlamıştır. Sonraları da hece ölçüsüyle bazı şiirler yazmış ise de bunlar bugün elimizde yoktur. Hece ile yazdığı elde bulunan tek şiiri "Ok" adını taşımaktadır. Süleyman Nazif ile yaptığı bir konuşmada, aruzla "seviyorum" denilemediğini, halbuki şiirin en geniş zamanının sevi olduğunu; bunun gibi "Anadolu", "Karadeniz" de denilemediğini söylemiştir. Sonradan bunun bir şaka olduğunu belirtmiş ve "seviyorum" diyemeyen bir ölçüyle sevinin savunulamayacağını açıklamıştır. Yahya Kemal, aruzla hecenin iki kardeş ırmak gibi yüzyıllar boyu yan yana aktığını söyler. Ona göre, ölçü konusunda birine bağlanıp öbürünü yadsımak garip bir davranıştır. Ölçüler, aruz ya da hece olsun, cansız birer aygıttır aslında. Onlara, musikideki aygıtlar gibi bakmamız gerekir. Ölçüler, duyguları söylemek gereksinmesinden doğmuştur. Türk halkı, bu gereksinmeyle heceyi, Arap halkı da aruzu yaratmıştır. İkisinin de ahenge yetenekleri vardır ve birbirlerine üstün yönleri de yoktur. Bu nedenle, ölçüler arasında bir ayrım yapmak ve ona büyük değer vermek gereksizdir. Şiir hangi ölçüyle gelirse onunla yazılır. Çünkü, ölçülerde hiçbir "ahenk tasavvur edilemez," hepsi de kendine göre bir ahenk, bir ses uyumu yaratabilir. *"Eğer ölçülerde bir uyum olsaydı, Arap, Acem ve Türk öteden beri her öl-*

çüyü yalnız bir konuda kullanırdı; halbuki Kaânî gibi birkaç hünerver ve uyak oyuncusundan başka hiçbir şair bu vehme kapılmamış; bütün İslam şiirinde vezni türüne mahsus yalnız rübai var, diğer ölçüler her türde kullanılır."

Yahya Kemal, Tevfik Fikret'in şiir dilini düzyazı dili durumuna getirdiğini söyleyerek, ölçülerle öykü yazmanın doğru olmayacağını belirtir. Hece ölçüsüne karşı olmayan ve onu aşağı görmeyen Yahya Kemal'in, hece ölçüsüyle ahengi bulamadığı ve yarım kalmış "Fetih" şiiri ile "Ok" dışında bu ölçüye eğilmemesinin nedeni, "nağmenin kendisinin Yahya Kemal'e aruz olarak" gelmesidir. Tanpınar'a göre, "zekâ ile ruhun el ele kuracakları dünyanın kapısını çok defa" açan ilk dizenin doğaçlama oluşu önemlidir.

Yahya Kemal, bir Türk aruzu kıvamına ulaşan aruz ölçüsünü kullanarak her dizesinde bir musiki tümcesi yaratmıştır denilebilir. Şiirlerinde aruzun çeşitli kalıplarını bulmak olanaklıdır.

Şiirinde Uyak

Gerek halk şiirimizde, gerekse divan şiirimizde, türler bile uyaklara göre belirtilir. Hatta, divan şiirinde, divanlar da uyak esasına göre düzenlenir, şiirler uyakların harflerine göre sıralanır. Uyağın göz için ve kulak için olduğu yolundaki görüşler ortaya çıkmış ve yandaşları arasında tartışmalar bile yapılmıştır. Yahya Kemal'e

göre, uyak konusu, ister kulak için olsun, ister göz için, her zaman varolmuştur. Halk şiirinde, Acem'den aldığımız şiir türlerinde, şiirler sonuna kadar zincirleme uyaklıdır. Bunun en başta gelen nedeni, onların unutulmaması, kolayca anımsanmasıdır. Daha da ileri gidilerek redif ön plana geçmiştir. Yahya Kemal'e göre, *"Arabın şiirinde redif usludur, fakat Acemle Türkün şiirinde azgındır, taşkındır, coşkundur."* Özellikle Türk sanatçıları redife başta yer verir. *"Mesela redif: Olsak da olmasak da bir'dir; bu redif artık belirli bir felsefedir."* Onun örnek olarak aldığı bir koşma şöyle başlar: "Yıkılmış, yapılmış hâne-harâbız/Âbâd olsak da bir, olmasak da bir." Buradaki uyak "âbâd" sözcüğü olup sonraki dizelerde de "dilşâd", "Ferhâd" ve "bünyâd" sözcükleri bunun yerine konulduğunda yeni dizeler ortaya çıkar.

Yahya Kemal'e göre, mağara çağından kalma bir kusur olarak görülen uyak, iyi bir kusurdur olsa olsa. Uyağa bağlı olarak gelişen ulusların şiirinden bunu kaldıramayız. Çünkü uyak, *"kuşta kanat gibidir, yani başlıca organdır."* İki uyağı bir araya doğru dürüst getiremeyen insan duygularını söyleyemez. *"Şiir, musikinin kız kardeşidir, aletsiz söylenemez."* Bu da, yukarıda belirtildiği gibi, uyaktır. *"En güzel uyaklar, dize ile içtenlikle bağdaşan uyaklardır"* ona göre.

Şiirlerini incelediğimizde, okuduğumuzda uyaklarının gerçekten de dizeyle bağdaştığı ve bunların şiirin bütünlüğü içinde eriyip gittiği görülür. Uyaklar, bizi fazla rahatsız etmeden kendi-

lerini duyumsatırlar. Zaman zaman da onun şiirinde redifli dizeler görülür. Sözgelişi, "Sessiz Gemi"nin şu dizelerini anabiliriz burada:

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli.
Biçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu!
Dünyada sevilmiş ve sevilen nâfile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.
Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

Başka bir örneği de "Itrî" adlı şiirinden almak istiyoruz:

Mûsikisinde bir tarafdan din,
Bir tarafdan bütün hayat akmış,
Her tarafdan Boğaz, o şehrâyin,
Mâvi Tunca'yla gür Fırât akmış.
Nece seslerle gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkımız, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış.

Şiirinde Biçim

Yahya Kemal'e göre, İran'dan aldığımız biçimlerde birim "beyit"tir. "Kıta", "gazel" "kaside", "terkibibend" hep beyitlerden örülür. İranlılar beyite o kadar bağlıdır ki, "rubai"ye bile "dü beyt" (iki beyit) derler. Asya'dan getirdiğimiz şiirimizde ise birim dörtlüktür. *"Türk ikili, üçlü, beşli biçim bilmez; ona göre, manzume dört dizeli kıtadır: koşmaları kıtayla başlar, sonuna kadar kıtayla örülür."*

Yahya Kemal'in şiirinde değişik birimler ve biçimler görürüz. Kıta, rubai, gazel, kaside, mesnevi biçimlerini kullanmış; bazı sanatçıların gazellerini "taştîr" (bir beytin birinci ve ikinci dizeleri arasına iki ya da daha fazla yeni dize eklenmesi) etmiştir ve böylece bazen "tahmis" (üç yeni dize ekleyip beşleme), bazen başka adlarla anılan şiirler ortaya çıkmıştır.

Şiirinde Anakonular

Ufuk: Yahya Kemal'in şiirinde anakonular içinde "ufuk" kavramı önemli bir yer alır. Rakofça kırlarında, sınırın ötesinde kalan topraklara ve onların üstünde, onları sınırlayan ufuklara bakma, bunun ilk tohumları sayılmalıdır. Aşağı yukarı ufuk özlemini dile getiren "Açık Deniz" adlı şiiri bu konuda hemen akla gelmektedir. Rakofça kırlarındaki dar ufuk, Okyanus kıyılarında daha bir genişlik kazanmaktadır. Ufuk konusu,

onun şiirlerinde bir yandan özgürlüğü simgelemekte, öte yandan da fetih günlerini anımsatmaktadır. Özellikle "ufuklara koşmak", "ufuklarla yarışmak" ve "ufuktaki sonsuzluğun tadı"na varmak gibi deyişler, atalarının akından akına koştuğu günlerin özlemini yansıtır gibidir. "Mohaç Türküsü"ndeki

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle

dizelerinde, o dönemin yaşamı içinde bulur kendini. Bir kadın için yazdığı şiirde yer alan

Irkın seni iklimine benzer yaratırken
Kaç fethe koşan tuğlar ufuklarla yarışmış

dizelerinde de aynı özlemi buluruz. "Açık Deniz" şiiri, yurdun en kötü günlerinde, eski görkemli günlere özlemin başka bir biçimde açıklanışıdır:

Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan
Ruyama girdi her gece bir fâtihâne zan,
Hicretlerin bakiyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla beraber çağıldadı.
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı.

Gizemcilik - Rindlik Yahya Kemal'de insanın iç dünyasına yöneliş vardır. Biraz önce belirttiğimiz gibi, "ufuk" anakonusuyla birlikte gi-

zemcilik de özellikle gazellerinde, doğu şiiri anlayışına yakın bir biçimde görülür. Onun düşündüğü doğu, bir bakıma dinle ilgisi olmayan ve "rindlik"le açıklanabilecek doğudur. Özellikle İranlı ustalarınkine uygun düşer onun anlayışı. Yeni bir anlayışla yazdığı şiirlerinde "rindlik" ve ruhsal yaşama pek rastlanmaz. Buna karşılık, biçim ve içerik açısından eski şiir anlayışını sürdüren şiirlerinde (daha doğrusu gazellerinde) bu kavramı, biraz da kapsamı ve anlamı değiştirilmiş olarak buluruz. Özellikle "Hafız'ın Kabri", "Rindlerin Hayatı" ve "Rindlerin Akşamı" adlı şiirlerindeki "rind" sözcüğü bu anlayışın ve dizgenin bütün öğeleriyle yer almıştır. Bu üç şiirde, alınyazısı, toplumsal yaşam ve kendi iç dünyasında "stoist" bir kabulleniş, şevk, sessiz başkaldırı, canlılık gibi bir bakış sezilir. "İthaf" adlı şiirdeki *"Tecelli-gâh iken binlerce rinde / Melâmet söndü Şarkın her yerinde"* dizelerinde özlediği ve bulamadığı doğunun kendi düş dünyasında yaratılışını buluruz.

Yahya Kemal'in özellikle gazellerinde, doğu ve divan şiirine özgü öğeleri bulmak olanaklıdır.

Ölüm: Yahya Kemal'in anakonularından biri de "ölüm"dür. Onu bir kabulleniş biçimindedir. Bu kabulleniş, Tanrı katına varıştan duyulan sevinçten kaynaklanır. Mevlana, ölümü Tanrıya kavuşma olarak görmüş ve ölüm gecesini "düğün gecesi" olarak nitelemiştir. Bu sevinci Yahya Kemal'de de buluyoruz. Onun ölümü değerlendirmesi İslam anlayışından uzak değildir.

Ölüm âsûde bahâr ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter;
Ve serin serviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar, her gece bir bülbül öter.

"Sessiz Gemi" şiirindeki bu dizelerde, ölümün hiç de korkulacak bir şey olmadığını, aksine onun sessiz bir bahar ülkesi olduğunu söylemiştir. Bu anlayışın, olgun bir insanın, bir rindin anlayışı olduğunu biliyoruz.

Yahya Kemal, yaşanılan dünya ile öbür dünya arasında bir büyük kapı bulunduğunu da birçok şiirinde işlemiştir:

Geniş kanatları boşlukta simsiyâh açılan
Ve arkasında güneş doğmayan büyük kapıdan
Geçince başlayacak bitmeyen sükûnlu gece
Gurûba karşı bu son bahçelerde keyfince
Ya şevk içinde harâb ol, ya aşk içinde gönül!

O büyük kapıdan geçmeden önce, yaşarken eğlenmeyi de öğütler gibidir. "Başka... redifli gazelinde ise ölümü "uyuyanlar semtinde" uyku olarak anlatır. Eğlencenin bol olduğu Lale Devrini sık sık anması da dünyada yaşarken zevk alma görüşüne bağlanabilir. Bu zevki en çok içkide bulma düşüncesi onu içkiyle dost kılmıştır. O, fizikötesinin, dinsel azap ve endişelerin ardında koşmamıştır. Ona göre, yaşarken haz almalı, öte yanda da haz vardır nasıl olsa. Dini, toplum-

sal bir olgu olarak görmüş, ona "rindlerin" anlayışı ile yaklaşmıştır.

Yurt ve ulus: Bu iki kavram da anakonularındandır. Batıdan da aldığı kültürle; bu iki olgu Yahya Kemal'de iyice olgunlaşmıştır. Tarihe, coğrafyaya, toplumsal değerlere dayanan gerçekçi bir yurt anlayışı vardır. Açıklamalarına göre yurt, hiçbir zaman bir kuram, bir düş değil, topraktır. Bu toprak, ataların mezarlarının bulunduğu, sanat yapılarının, görkemli anıtların yükseldiği yerdir. Bazı şiirlerinde daha da ileri giderek, *"Cihan vatandan ibarettir itikadımca"* der. Yurdundan ayrılmanın acısını herkes gibi duymuştur içinde. "Kanlıca'nın İhtiyarları"nda, Yahya Kemal bunu şöyle dile getirir:

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor,
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.

"Yol Düşüncesi" adlı şiirinde ise, yurt üzerine daha geniş bir söyleyiş içinde buluruz onu:

Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir;
Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir;
Şerefli kubbeler iklimi Marmara'yla Boğaz;
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmeyen bir yaz;
Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerimiz;
Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz;
İçimde dalgalı Tekbir'i en güzel dinin,
Zaman zaman da Nevakâr'ı doğsun Itrî'nin.

Kurtuluş Savaşı yıllarında yazdığı "Üç Tepe" adlı yazısında da yurt, ulus anlayışını ortaya koymuştur. Özellikle ulus düşüncesi, ona göre, tarih içinde bir oluşun sonucudur. Toprağa ve tarihe bağlanan bir ulus anlayışı, Fransız yazarlarından Barrés ve Michelet'den kaynaklansa da, ülkemiz için öneli bir yeniliktir. Bilindiği üzere, Michelet, "Fransa toprağı bin senede Fransız milletini yaptı" demiştir. Yahya Kemal de bir bakıma "her ülkenin iklimi" deyiminde bu anlayışı dile getirir. Bu nedenle, o, Anadolu'yu temel almış ve 1071'den sonraki dönemde oluşan bir Türk ulusu düşüncesine varmıştır. Kendisi, "bir sosyalist devir geçirdikten sonra, evvela aşırı Turancı olduğunu ve nihayet Fransız milliyetçilerinin fikirleriyle milletimizin hakiki çerçevesini bulduğunu sık sık tekrarlamıştır.

Ulusçuluk : Şiirlerini ve yazılarını okuduğumuzda, Yahya Kemal'in ulusçu (milliyetçi) yanı olduğunu da görürüz. Michelet'nin ulus anlayışı, onun ulusçuluk (milliyetçilik) anlayışının temelidir. Ona göre, bugünkü *"büyük bileşim, Rumeli ve İstanbul, anavatanla yekpâre bir kütle olduktan sonra, hâsılı, yeni Türk vatanı, yeni koşulları içinde, milliyetimize yeni bir şekil verdikten sonra meydana gelmiştir."* Bu bileşimin güzel bir söylenişini, "Itrî" adlı şiirinde görmekteyiz. Malazgirt'ten bu yana, bütün Selçuklu zaferleri, bütün Osmanlı yengileri ve şahlanışları bu şiirde özetlenmiştir. Yahya Kemal, daha başka şiirlerinde de, zaferlerin, şahlanışların coşkusunu içinde duymuştur. Sözgelişi, "Selimnâme"

adlı uzun şiiri, bu açıdan üzerinde durulması gereken önemli bir destandır.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Süleyman Sadi takma adıyla "Çamlar Altında Musahabeler" başlığı altında yazdıklarında olduğu gibi Kurtuluş Savaşı yıllarındaki yazılarında da ulusçuluk görüşlerini ortaya koymuştur.

Başka konular: Yahya Kemal'in şiirinde su ve deniz de epeyce geniş yer tutar. Bazı psikologlara göre su, bir zıtlık dengelemi (ambivalance) belirtisidir. Belirli bir zaman ve durumda, birbirine zıt ve birbirinden ayrılması olanaksız iki duygunun bir arada bulunmasıdır. Örneğin, "Deniz" adlı şiirinde, bir ölüm korkusu, gizli bir kendine kıyma düşüncesi yanında, kendini korumak amacıyla sevgiliye duyulan bir kin, bir kızgınlık sezilir. Genellikle, suyun ve denizin karışık bir ruhsal yaşantıyı yansıttığı bilinmektedir. Aynı zamanda, su ve özellikle dalga, kadın vücudunun ve ruhunun da simgesi gibidir.

İçki, Yahya Kemal'in yaşamında olduğu gibi şiirinde de bir avuntu aracıdır. Bilindiği gibi, yaşamı boyunca içki sofrasından uzak kalmamış, ondan haz almıştır. Şiirinde ise, içki, olağan bir sarhoşluk olmaktan çıkmış, bir düş dünyası olarak belirmiş; Nietzsche'nin anlattığı gibi, insanı evrenle birleştiren üstün neşenin aracı ya da kendisi olmuştur. Özellikle "Kadri'ye Gazel"de, öbür gazellerinin birçoğunda bu durum görülür. Cemşid ve Dionysos âlemlerine, Kâğıthane'ye

ve Lale Devrine dönük dizelerinde bu hazzı bulduğumuzu belirtmek gerekir.

Yahya Kemal'e göre, şiirin konusu her şey olabilir. Hatta, şiir toplumun lehine ya da aleyhine de olabilir, yeter ki şiir olsun. Konuyu sınırlandırmak diye bir sorun olamaz şiirde. Şiirin içindeki duygu ve düşüncenin değil, şiirin şiir olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler. Kurtuluş Savaşımızı konu alan şiirler yazmaması (iki tane yazdığı bilinmektedir) birçoklarınca yadırganmış ve bu yüzden sert eleştirilere uğramıştır. Konu hakkındaki düşünceleri karşısında, bunu pek yadırgamamak gerekir. Özellikle, toplumsal sorunların şiire konu olamayacağı yolundaki görüşleri bilindikten sonra, onu eleştirmemek gerekir. Edindiği tarih kültürü ile, *"Malazgirt'ten sonra Anadolu'ya yerleşen, sonra Rumeli'yi fetheden, daha sonra İstanbul'u alıp merkez yapan Türklüğü arıyordu. Osmanlı Türklüğü ve akıncı atalar, onun şiirinin başlıca teminatı olan vatan ve memleket, tarih ve geçmiş zamanın dayandığı temellerdir."* Açık Deniz, Akıncı, Mohaç Türküsü, Ok, İstanbul'u Alan Yeniçeriye Gazel, Selimnâme, Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri ve siyasal başarılarını dile getiren şiirlerdir. Şerefâbâd, Bir Sâki, Sene 1140, Itrî, Tanburî Cemil'in Ruhuna Gazel gibi şiirleri de bu imparatorluğun kültür ve zevk yönünü işleyen şiirleridir. Mütareke yıllarında ise gençliğe, etrafına umut ve iyimserlik yaymış, çeşitli gazetelerde yazdığı düzyazılarla Milli Mücadele hareketini desteklemiş, Süleyman Sadi takma adı ile ateşli yazılar yayımlamıştır. 4 Mayıs 1921 tarihli

İleri gazetesinde çıkan "Kurdun Dişisi ve Yavruları" adlı yazısı, savaş gücünü arttıran yazıların önemlilerinden biridir. Fakat, şiirinde Kurtuluş Savaşının ve büyük zaferin izlerini bulamayız.

Tarihte Osmanlı Türklüğünü arayan Yahya Kemal, coğrafyada da aynı anlayış içindedir; fakat, İstanbul dışına pek az çıkmıştır. Tarih içinde Mercidabık, İran seferleri ve Avrupa akınları dolayısıyla coğrafyaya da yer verir ve daha sonraki coğrafya şiirlerine yansımaz. Fakat İstanbul, fetihten sonra geçen bütün zaman boyunca tarihsel, coğrafi, doğal ve toplumsal bütün özellikleri ile şiirinde yaşar. Anıları, sevileri, bütün duygulanımları ile İstanbul onun varlığının bir parçası olmuştur. Bir semtini sevmenin bile ömre sığmayacağını varsayar.

Doğa da onun şiirinde önemli bir yer tutar. Doğa, bir hareket noktası ya da belli bir psikolojinin yalnızca harekete geçiricisidir. Doğa ile ilgili şiirlerinde güçlü bir öznellik görülür. "Gece", "Akşam Musikisi" gibi şiirlerini örnek verebiliriz burada. Doğada onu çeken de sonsuzluk, sınırsızlıktır. Sonsuzluğun büyüsüne tutulan ve *"İnsanın biraz da ilah olduğuna"* inanan Yahya Kemal, "Deniz" ve "Deniz Türküsü" gibi şiirlerinde, insan ruhundaki sonsuzluğu da dile getirmiştir.

Yahya Kemal'in şiirindeki insan, toplumsal bir varlık olarak görülmez. Onun insanı, duygu ve düşünceden oluşan soyut bir yaratık gibidir. Şiirlerindeki insanlar yaşar, düşünür, duyarlar, bu duygularla cebelleşirler. İnsan, onun şiirinde de ölümlüdür bir bakıma. Ama bu ölüm, bu dünyadan bir geçiştir. Ölüm ile, insan, gizemci bir

anlayış içinde, Tanrısına kavuşur; ruh, yaşantısını sürdürmek üzere ruhlar ülkesine gider. *"Ölüm, âsûde bahar ülkesidir"* bazı insanlar için.

Dil Anlayışı ve Şiirinin Dili

Yahya Kemal'e göre, *"Her halk kendi ikliminin dilini söyler"* ve herhalde Türkçe kendi başına oluşacaktır. Şiirden resmi yazışmalara kadar, sözdiziminde Türk şivesi, yazışta Türk sözcükleri zevkimize sesleniyor artık. *"O kadar kullanılan* ***bahr*** *artık çirkin bir kelime oluverdi. Gözümüze çirkin görünüyor. Denizi* ***deniz*** *kelimesiyle;* ***ebri, sehâbı*** *bulut kelimesiyle;* ***tîği, seyfi, şemşîri*** *kılıç kelimesiyle;* ***rûhu*** *yanak kelimesiyle;* ***bârânı*** *yağmur,* ***sefineyi, keştîyi*** *gemi,* ***sâikayı*** *yıldırım* ***bârikayı*** *şimşek kelimeleriyle hissedebiliyoruz."* 1914'te yayımlanan bu yazısından; Yahya Kemal, Ortaasya'dan sözcük getirenlere karşı bir tavır içindedir. Ancak yalın Türkçenin güzelliğini isteyenler arasında bulunmaktadır. *Dergâh* dergisinin 20 Nisan 1922 tarihli sayısındaki "Lisâna Dâir Güft ü Gû" adlı yazısında şöyle diyor: *"Evet Türkçe, senelerden beri, tıpkı bir heykel gibi, eski, rengin kisvesini atıyor, bembeyaz vücudu ile ortaya çıkıyor. Cedlerimiz lisanın rengârenk kumaşlardan kisvesini severlerdi. Biz tenini seviyoruz. Yeni yazarlarımızın hemen hepsi bu çıplak Türkçenin güzelliğini hissediyorlar; lakin bütün vücudu ile henüz ortaya çıkma-*

dı." Dilde Türkçeleşmeyi o günlerin dedikodusu sananlar, ona göre, aldanmaktadır. Çünkü, üç yüzyıl önce de Peçevî-zade, Türkçeye dönüktü ve tarihinin girişinde bunu belirtmiş ve kitabını da buna göre yazmıştır. İbrahim Paşa da *Müneccimbaşı Tarihi*'nde yalın bir dil kullanmamış ise de yardımcılarına yalın Türkçeyi kullanmalarını anımsatmıştır. Şeyh Galip bile ünlü *Hüsn ü Aşk* adlı yapıtının başında yalın olmayan dille eğlenir ve Türkçeye eğilimini gösterir. Yahya Kemal, dilimiz için İstanbul lehçesinin ölçü olarak alınmasına da karşıdır.

"Bugünkü Türkçe" adlı bir yazısında da dilimize giren yabancı sözcükler, harfler ve sesler üzerinde durur. Başka bir yazısında yazım kurallarını konu alır. Bir konuşmasında ise, bugünkü Türkçenin nasıl doğup geliştiğini vurgulamakta ve bunun büyük bir olay olduğunu belirtmektedir. 1924'te yapılan bu konuşmasında, *"Türkçe, bu son on seneden beri güzel bir dildir"* demektedir. Eski ozanlarımız Türkçe sözcükleri bile Farsça söylerlerdi. Namık Kemal ile başlayan edebiyat dilinin temeli ise devlet yazışmalarının lehçesiydi. "Ki biz Türküz bize Türki gerekir" diyen doğru düşünceli insan bile, bu dizeyi Acem şivesiyle söylemiştir. Bu nedenle, dilimiz, şiir dili olduktan sonra doğacaktır. Yahya Kemal'in bu görüşü zaman içinde gerçekleşmiş, onun bu anlayışını bulduğumuz şiirleri öncü olmuş ve artık bugün dilimiz kendi kurallarına göre yazılır duruma gelmiştir.

Şiir dili konusunda kendine özgü bir anlayışı vardır. Bu anlayış, halkın sokakta, evde kullandı-

ğı sözcükleri halkın kullandığı anlamda kullanmaktır. En iyi bildiği bir söz için bile sözlüklere baktığını söyleyen Yahya Kemal, o söz yanlış ise, yanlışlığın kitapta olduğu kanısını belirtmiştir. Halkın kullandığı sözcükler için de aynı araştırmayı yapmış, "Türkün kullandığı sözü Türkün kullandığı anlamda kullanmak" görüşünü benimsemiştir. Örneğin "Zevrakçe" sözcüğünün yanlış olduğu söylendiğinde, durumu derinlemesine araştırıp incelemiş, sözcüğün doğru olduğu kanısına vararak şiirinde bırakmıştır.

Gelgelelim, Yahya Kemal'in şiiri incelendiğinde ikili bir dil görülür. Özellikle gazellerinde ve tarihle ilgili şiirlerinde dil ikilidir. Bunun nedeni, eski bir şiir türü olan gazelin, eski dille yazılabileceği eğilimidir. Sözgelişi, "Selimnâme"deki şu dizeler anılabilir:

Hâkan ki at sürünce bir iklîm-i düşmene
Pîş ü pesinde mahşer-i tîg ü teber gelür
Kaç fâtih-i zaman gören İran-zemin bugün
Görsün kiminle hangi cüyûş-i zafer gelür

Bu dizelerde, hem yabancı sözcükler, hem de yabancı tamlamalar vardır. Bunun yanında, "gelmek" fiilinin "gelür" diye çekimi de eskiye özgüdür. "Alp Aslan'ın Ruhuna Gazel"de yer alan aşağıdaki dizeler için de aynı şeyi söyleyebiliriz:

İklîm-i Rûm'u tuttu cihangir savleti
Tarih o işde gördü nedir şîr savleti
Titretti arş ü ferşi Malazgird önündeki
Cûş ü hurûş-ı rahş ile şemşîr savleti

Yahya Kemal'in, bu dil anlayışı içinde yazdığı gazel ve şiirler, ölümünden sonra yayımlanabilen *Eski Şiirin Rüzgârıyle* adlı kitapta toplanmıştır. Bunlarda yedi yüzyıllık bir Osmanlı Türkçesinin sesi bulunmaktadır.

Yahya Kemal, Paris'te yaşarken, şiir diline yenilik getirmeye yönelmiş, katıksız bir Türkçe ile şiir yazma denemelerine girişmiştir. O yıllardaki *"Canavarlar kaçıyormuş gibi gür bir doludan / Bir Salib ordusu bozgun, kaçıyar Niğbolu'dan"* dizelerinde olduğu gibi *"Elli bin atlı kılıç koymamak azmiyle kına / Doludizgin koşuyorlardı akından akına"* dizelerinde ve *"Akdeniz ufkunu bir mavi duman gölgeliyor / Elli kalyonlu Donanmâ-yı Hümâyun geliyor"* destan parçalarında, "Nazar" adlı şiirde, İstanbul'a döndükten sonra yazdığı ilk şiirlerinde, kimi şarkılarında özlenen şiir dilini, sözcükleri, musikisiyle bulduğu görülmektedir. Halkın anlayıp seveceği sözcükleri bulmak yolunda çaba harcıyor, o yıllarda çok yeni olan, o oranda da büyük anlamlar yüklenen "akın" "atlı", "sökün" "doludizgin", "koşu", "sonsuz" "yenmek" gibi sözcükleri şiirlerinde kullanıyordu. Tanpınar'a göre, "halk dilinde mevcut ifade güzelliklerini şiirin büyük kaynağı addetmekle, umumiyi aramasiyle" halka yaklaşmaktadır.

Yahya Kemal, bu anlayış içinde daha ilk anlarda yazdığı "Açık Deniz", "Akıncı", "Ses" "Erenköyü'nde Bahar" şiirlerinde üstün bir ses sağlamlığına varmıştır. Sonraki birçok şiirinde de bu ses daha güzel ve teknik bir düzeye ulaş-

mıştır. *Kendi Gök Kubbemiz* adlı kitabında toplanan bu tür şirlerinde, yazıldığı günler için eski sayılmayan sözcükler görülebilir. Fakat genellikle arı ve yalın bir dile erişmiştir bu şiirlerinde. Seslerin uzun ve kısalığından, ses uyumundan geniş ölçüde yararlanarak kurduğu dizelerinde dilimizin incelikleri sezilir.

Eski şiirimizin gazel türünü de başarıyla kullanan Yahya Kemal gazel dilinin, üslubunun bütün özelliklerine uymuş, özen göstermiştir. Onun gazelleri, eskilerin "yek-âhenk" ya da "yek-âvâz" dedikleri ve aynı konuyu sonuna kadar sürdüren anlayışa uygundur. Birçoklarına göre, gazelleri, divan şirinde gazelin vardığı aşamanın son ürünleridir. Rubaileri için de aynı yargı geçerlidir.

Yahya Kemal'in şiirindeki özellik, dil ve deyiş ustası oluşudur. Bazı eski sözcükleri de kullanarak, dilde egemenliği nedeniyle çok güzel biçimler yaratmış, şiirler yazmıştır. Fransız ozanlarından çok bilgi edinmiştir. Jean Moréas'dan şiirde ölçüyü (altın oran denilen ölçüyü), ayrıca etki altında kalmadan, dizelere bakarak yargıya varmayı öğrenmiştir. Mallarmé'nin, "şiir, fikirle değil sözcüklerle yazılır" yargısına katılmış ve bir konuşmasında bu görüşünü *"Şiirin asıl maddesi mana değil lafızdır"*, ozanlık ise bu *"manayı lafza tahvil etmek sanatıdır"* diyerek belirtmiştir.

Yahya Kemal, biçime fazla önem vermiş; divan şiirimizin gazel, şarkı, mesnevi ve rubaisini kullanmıştır. Bazı şiirlerinde ise özgür kalmıştır. Ölçü olarak aruzu yeğlemiş, uyağa önem vermiş-

tir. Uyak, onun şiirinde, ses uyumunu sağlayan önemli bir öğedir. Taklit uyumu da eski ozanlardan ayrılık gösterir. Doğadaki sesleri dizelere yaymada ve ses yinelemelerinde ustalığı ile en iyi uyumu bulabilmiştir. Eski ozanlar ise, doğadaki sesleri kendilerinde bulunduran sözcükleri kullanarak bu dış uyumu sağlamaya çalışmışlardır. Yahya Kemal'de uyumu sağlama aracı olarak bir de aruzdaki uzatma (imale) sayılmalıdır. Sözcüklerin sonundaki ve başındaki harflerin sesli ve sessiz olmasıyla elde edilen geçiş kolaylığı ve bundan doğan uyum da şiirinde önemli bir yer tutmaktadır.

YAPITLARI

Bir dönemin insanı, Yahya Kemal'i yalnızca şiirleriyle tanımış, sevmiş ve benimsemiştir. Yaşamı boyunca hiçbir şiir kitabı yayımlamamıştır. Şiirleri, dergi sayfalarında yer almış, bunların kimisi kulaktan kulağa, defterden deftere yayılmıştır. Ölümünden sonra yayımlanan şiir kitapları ise çok basılmıştır. Bitmemiş şiirleri de son yıllarda bir araya getirilmiştir.

Şiirleri yanında birçok yazısı, öyküsü, anısı da çeşitli dergilerin sayfalarında kalmıştır. Son yıllarda, bu düzyazılar da belirli kümelemeler halinde kitaplarda toplanmıştır. Bu düzyazıları, Yahya Kemal'in bilinmeyen ya da yanlış bilinen bazı yönlerini gün ışığına çıkarmıştır.

Yapıtlarını iki bölümde (şiir ve düzyazı) ele almak gerekmektedir:

A) ŞİİR KİTAPLARI

Yahya Kemal Beyatlı, şiirlerini sağlığında kitaplaştırmamıştır, ancak, bunları kitap düzeni içinde topladığı bilinmektedir. Ölümünden sonra, kitapları, bu düzenlemeye uygun olarak yayımlanmıştır. (Sağlığında, *24 Şiir ve Leyla* adlı bir kitap yayımlanmış ise de, bunun, Yahya Ke-

mal'den izin alınmadan ve yanlışlıklarla dolu olarak yayımlandığı bilinmektedir.)

1) Kendi Gök Kubbemiz (1961)

165 sayfadan oluşan kitapta geleneksel şiir kalıpları dışında kalan ve o havayı yansıtmayan şiirleri yer almıştır. Kitap üç bölümdür. *Kendi Gök Kubbemiz* adlı birinci bölümde Türk ulusunun, bugünkü Türkiye topraklarında yarattığı, Türk ve İslam öğelerinden oluşan ulusçuluğunu değerlendiren şiirler bulunmaktadır. Avrupa topraklarında at koşturan akıncılar, sanatımızın ustaları, belirli bir uygarlık anlayışı içinde yepyeni bir dünya kuran insanlar bu şiirlerde işlenmiştir. *Yol Düşüncesi* adlı ikinci bölümde düşünceye yaslanan, rindlik, ufuk ve ölüm gibi anakonuları içeren şiirler yer almıştır. *Vuslat* adlı üçüncü bölümde ise sevi şiirleri vardır.

2) Eski Şiirin Rüzgârıyle (1962)

İçinde 71 şiir bulunan kitabın adını, Yahya Kemal koymuştur. Kitap altı bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm *Selimnâme* adını taşımaktadır. "Başlayış, Sefer, Çaldıran, Toplayış, Mercidâbık, Ridâniye, Rıhlet" başlıklı bölümlerden oluşan "Selimnâme" adlı uzun şiiri içermektedir. Yahya Kemal, Yavuz Sultan Selim'in doğu seferini, İran ve Mısır üzerindeki zaferlerini destanlaştırdığı bu uzun şiirinde, sözcüklerini o günlerin diline uygun bir anlayışla seçmiş ve o çağda yaşamışçasına kurmuştur şiirini.

Gazeller adı verilen ikinci bölümde ise eski dil ve öz geleneğini yansıtan gazeller bulunmaktadır. Çoğunda tasavvufa dönük bir anlayış vardır. Sözgelişi, "Abdülhak Hâmid'e Gazel" böyledir. Bu gazel, Tanpınar'a göre, onun yapıtları arasında bir su terazisi gibidir.

Musammadlar adı verilen üçüncü bölümde ise, çeşitli "taştîr"ler yer almıştır. Bunlar da dil ve öz açısından eski gazellerdeki ustalıkla yazılmıştır.

Dördüncü bölüm *Şarkılar* adını taşımakta ve beş şarkı ile başka bir şiiri içermektedir.

İki şiirin yer aldığı *İthaf,* kitabın en kısa bölümüdür.

Altıncı bölümde çeşitli kıtalar ve beyitler yer almıştır.

3) Rubailer (1963)

Eski şiirimizde özel bir tür olan ve kendine özgü ölçü kalıpları bulunan rubai, bilindiği üzere dört dizeden oluşmaktadır. Düşünsel yanı ağır basan bir tür olarak nitelenen rubailerde, daha çok rindlik ve gizemcilik dile getirilir. Yahya Kemal'in rubailerinde de aynı havayı buluyoruz. Bunların arasında "Halûk Şehsuvaroğlu'na", "Fuad Ömer'e" "Devran" "Fuad Bayramoğlu'na", "Vahdet-i Vücud"' "Hazan" "Ömür" gibi yaşama ve ölüme değinen rubailer özellikle anılması gerekenlerdir.

4) Hayyam Rubailerini Türkçe Söyleyiş (1963)

Hayyam'ın 21 rubaisinin Türkçe söylenişin-

den oluşan bu kitaptaki rubailerin bir çeviri olmadığını, kendisi özellikle belirtmiştir. *"Okuduğum kitapları okumaktan bıkınca, başka türlü bir vakit geçirmek hevesiyle, Hayyam'ın rubailerinden birini, bir defa daha gözden geçirmeye koyuluyorum; Türkçeye nakletmeye uğraşıyorum. Mesela, Hayyam bu rubâiyi Türkçe söyleseydi nasıl söylerdi? Bunu keşfetmeye çalışıyorum"* demiştir.

5) Bitmemiş Şiirler (1976)

Çeşitli tarihlerde başlanmış, bitirilememiş, ya da sonradan bambaşka bir biçimde yayımlanmış şiirlerin yer aldığı bir kitaptır.

Malazgird adı verilen birinci bölümde, tamamlanmaya en yakın durumda bulunan destan şiirleri ile "Selimnâme"nin Çaldıran adlı bölümü, tarih, yurt ve kahramanlıkla ilgili müsveddeler yer almıştır.

İkinci bölümde ise sevi, doğa ve düşünce şiirlerinin müsveddeleri, yarım kalmış biçimleriyle bulunmaktadır.

Üçüncü bölümü bazı çeviriler ve benzekler, dördüncü bölümü ise çeşitli latifeler, ithaflar ve taşlamalar oluşturmaktadır. Beşinci bölümde çeşitli beyitler, dizeler, altıncı bölümde de genç yaşlarda Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin etkisinde yazdığı şiirler, İrtika ve Malumat gibi gazete ve dergilerde yayımlanan ilk şiirleri bulunmaktadır.

6) Selected Poems of Yahya Kemal Beyatlı (1965)

Yahya Kemal'in, S.Behlül Toygar tarafından İngilizceye çevrilmiş 28 şiiri, Türkçeleriyle birlikte, bu kitapta toplanmıştır.

B) DÜZYAZILARI

Yahya Kemal'in düzyazıları yedi kitapta toplanmıştır. Şiirlerinde beliren düşünceleri ve anlayışı destekleyen bu yazılarında, şiirlerine bir koşutluk vardır.

1) Azîz İstanbul (1964)

176 sayfadan oluşan ve sonunda bir de dizin bulunan kitapta bazı şiirlerine de yer verilmiştir. 21 yazıda, İstanbul'un Türklüğü üzerinde durulmuş ve çeşitli semtlerinin durumu ele alınmıştır. İstanbul'un güzellikleri, tarihi, Türk tarihi ve uygarlığındaki yeri irdelenmiş ve imarı için yapılması gereken bazı yanlarına ilişkin görüşleri belirtilmiştir. İki ayrı bölümden oluşan "Türk İstanbul" özellikle okunması gereken önemli yazıların başında gelmektedir.

Yahya Kemal, bu yazılarında yalın bir dil kullanmış, sorunları açıkça ortaya koymasını bilmiştir.

2) Eğil Dağlar (1966)

Kurtuluş Savaşımızla ilgili yazıları kapsayan bu kitabın başına "1918" ve "26 Ağustos 1922"

adlı şiirler eklenmiştir. Savaşın sürdüğü yıllarda çeşitli sorunlara ve özellikle Kurtuluş Savaşına ilişkin bu yazılarda, Yahya Kemal, sağlam verilere dayanan, geniş ve sağlam bilgisi, yorum gücüyle görünmektedir. Özellikle "Esir Jeminüs ve Altor Şehri", "Onun Sesi", "Taarruz Şayiâsı", "Neticeye Yakın", "Milli Fikirler", "Kurdun Dişisi ve Yavruları" ve "Mustafa Kemal Paşa" gibi yazıları belirtmek isteriz. Daha eski yıllara dönük bazı yazıları da ulusal bilinci güçlendirmeye ve ayakta tutmaya yarayan ürünler olarak nitelemeliyiz. "Eğil Dağlar", "Esas Edirne" bu yöndeki yazıları için örnek gösterilebilir.

3) Siyasi ve Edebi Portreler (1968)

Yahya Kemal, tanıdığı bazı edebiyatçılar, siyaset adamları ile ilgili görüşlerini bu kitapta ortaya koymuştur. 153 sayfa içinde Abdülhak Hâmid, Tevfik Fikret, Ziya Gökalp, Süleyman Nazif, Halide Edip, Yakup Kadri, Ruşen Eşref gibi edebiyatçılarla Enver Paşa, Cemal Paşa, Ali Kemal, Cavid Bey, Yusuf Akçura gibi siyaset ve düşünce adamları ile ilgili anılar ve düşünceler belirtilmiştir. Bu yazıları, belge niteliğinde de sayılabilir.

4) Siyasi Hikâyeler (1968)

Yahya Kemal, siyaset dünyamızda rol oynamış bazı kişilerle ilgili öyküleri, belgesel olmaktan çok birer öykü havası içinde yazmıştır. Kitapta yer alan "Şem'i Molla" "Bir Gözdenin Gafleti" "Raif Efendinin Katli", "Damat Mehmet Pa-

şa", "Vehbi Efendi" ve "Sultan Abdülaziz'e Dair Bir Musâhabe" bitmiş öyküler dir. Beş tanesi de bitmemiş öyküler olarak belirtilmiş, bir de roman başlangıcı verilmiştir.

5) Edebiyata Dair (1971)

Yahya Kemal'in şiir, edebiyat, eski edebiyat, Türkçe, ölçüler (vezinler), uyaklar (kafiyeler), eleştiri, tiyatro konusundaki yazıları ile kendisiyle çeşitli tarihlerde yapılan konuşmalar bu kitapta bir araya getirilmiştir. Böylece, bu kitap, Yahya Kemal'in edebiyat ve şiir çevresinde bütünleşen görüşlerini ortaya koymaktadır.

6) Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım (1973)

Yahya Kemal, çocukluğundan başlayarak belirli bir zamana kadar olan yaşantısını oldukça ayrıntılı, biraz dağınık bir düzen içinde bu kitabında anlatmıştır. 1918'den sonraki yaşamı özellikle ihmal edilmiştir. Bundan sonraki dönemle ilgili bazı olaylar ve yaşamı bazı yerlerde kısaca not edilmiştir.

Kitap, çocukluğu ile ilgili birçok yönü aydınlatmakta; Paris yaşamını ortaya koymakta; İstanbul'a döndüğü yıllardaki görüşlerini belirtmekte, Jön Türklere ilişkin anılarını, düşüncelerini iletmektedir. Bu arada, şiir alanındaki çalışmalarına dönük bazı bilgiler de yararlı olmaktadır.

7) Tarih Musahabeleri (1975)

Yahya Kemal'in tarih hakkındaki görüşleri, bazı tarih olayları ve tarihçiler ile ilgili görüşlerini yansıtan yazılardan oluşan bu kitap, tarihi yorumlaması bakımından önemlidir. Yahya Kemal, Türk tarihi ile ilgili olaylar ve kişiler kadar, başka uluslarla ilgili kişiler ve olaylara da eğilmiş, tarihin bazı genel sorunları üzerine düşüncelerini de belirtmiştir. "Tarih Sevgisi", "Tarihi Anlamak", "Vesikaların Değeri", "Batı'da Tarih İlmi", "Cevdet Paşa", "Danton", "Hâlet Efendi" gibi yazıları özellikle belirtmek gerekir.

YAPITLARINDAN
SEÇMELER

Şiirlerinden

SÜLEYMÂNİYE'DE BAYRAM SABAHI

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mehâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan.
Gecenin bitmeğe yüztuttuğu andan beridir,
Duyulan gökte kanad, yerde ayak sesleridir.
Bir geliş var!.. Ne mübârek, ne garîb âlem bu!...
Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu...

Her ufuktan bu geliş eski seferlerdendir;
O seferlerle açılmış nice yerlerdendir.
Bu sükûnette karıştıkça karanıkla ışık,
Yürüyor, durmadan, insan ve hayâlet karışık;
Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca ilâhî yapıya.
Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymâniye târîh oluyor.

Ordu-milletlerin en çok döğüşen, en sarpı
Adamış sevdiği Allâhına bir böyle yapı.
En güzel mâbedi olsun diye en son dînin
Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin.
Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi,
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi;
Taşımış harcını gaazîleri, serdârıyle,
Taşı yenmiş nice bin işçisi, mîmârıyle.
Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,
Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne,
Tâ ki geçsin ezelî rahmete rûh orduları..

Bir neferdir bu zafer mâbedinin mimârı.

Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfiret iklîmine girmiş gibiyim.
Dili bir, gönlü bir, îmânı bir insan yığını
Görüyor varlığının bir yere toplandığını;
Büyük Allâhı anarken bir ağızdan herkes
Nice bin dalgalı Tekbîr oluyor tek bir ses;
Yükselen bir nakarâtın büyüyen velvelesi,
Nice tuğlarla karışmış nice bin at yelesi!.

Gördüm ön safta oturmuş nefer esvaplı biri
Dinliyor vecd ile tekrâr alınan Tekbîr'i;
Ne kadar sâf idi sîmâsı bu mü'min neferin!
Kimdi? Bânîsi mi, mîmârı mı ulvî eserin?
Tâ Malazgird ovasından yürüyen Türkoğlu
Bu nefer miydi? Derin gözleri yaşlarla dolu,
Yüzü dünyâda yiğit yüzlerinin en güzeli,
Çok büyük bir işi görmekle yorulmuş belli;
Hem büyük yurdu kuran hem koruyan kudretimiz
Her zaman varlığımız, hem kanımız hem etimiz;
Vatanın hem yaşıyan vârisi hem sâhibi o,
Görünür halka bu günlerde tesellî gibi o,
Hem bu toprakta bugün, bizde kalan her yerde,
Hem de çoktan beri kaybettiğimiz yerlerde.

Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri,
Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri.
Gökte top sesleri var, belli, derinden derine;
Belki yüzlerce şehir sesleniyor birbirine.
Çok yakından mı bu sesler, çok uzaklardan mı?
Üsküdar'dan mı? Hisar'dan mı? Kavaklar'dan mı?
Bursa'dan, Konya'dan, İzmir'den, uzaktan uzağa,
Çarpıyor birbiri ardınca o dağdan bu dağa;
Şimdi her merhaleden, tâ Beyazıd'dan, Van'dan,
Aynı top sesleri bir bir geliyor her yandan.
Ne kadar duygulu, engin ve mübârek bu seher!
Kadın erkek ve çocuk, gönlü dolanlar, yer yer,
Dinliyor hepsi büyük hâtıralar rüzgârını,
Çaldıran topları ardınca Mohaç toplarını.

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlakaa her biri bir başka zaferden geliyor:
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan..
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an;
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıra-dağlardan mı?

Deniz ufkunda bu top sesleri nerden geliyor?
Barbaros, belki, donanmayla seferden geliyor!.
Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezâyir'den mi?
Hürr ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübârek gemiler hangi seherden geliyor?

Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine,
Çok şükür Tanrıya, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşıyanlarla berâber bulunan ervâhı.

Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı.

ENDÜLÜS'TE RAKS

Zil, şal ve gül. Bu bahçede raksın bütün hızı...
Şevk akşamında Endülüs üç def'a kırmızı...

Aşkın sihirli şarkısı yüzlerce dildedir.
İspanya neş'esiyle bu akşam bu zildedir.

Yelpâze çevrilir gibi birden dönüşleri,
İşveyle devriliş, saçılış, örtünüşleri...

Her rengi istemez gözümüz şimdi aldadır;
İspanya dalga dalga bu akşam bu şaldadır.

Alnında halka halkadır âşüfte kâkülü,
Göğsünde yosma Gırnata'nın en güzel gülü...

Altın kadeh her elde, güneş her gönüldedir;
İspanya varlığıyle bu akşam bu güldedir.

Raks ortasında bir durup oynar, yürür gibi;
Bir baş çevirmesiyle bakar öldürür gibi...

Gül tenli, kor dudaklı, kömür gözlü, sürmeli...
Şeytan diyor ki sarmalı, yüz kerre öpmeli...

Gözler kamaştıran şala, meftûn eden güle,
Her kalbi dolduran zile, her sîneden: "Ole!"

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaslı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki istemem artık ne yer ne yâr!
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıdan en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütliyen deri
Keskin bir ürperişle kımıldandı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun gelişti o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur, ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsi ve bağrı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun,
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü!

Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü.

Şekvânı dinledim, ezelî muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz.
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmiyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.

ITRÎ

– Rıfkı Melûl Meriç'e–

Büyük Itrî'ye eskiler derler,
Bizim öz mûsikîmizin pîri;
O kadar halkı sevkedip yer yer,
O şafak vaktinin cihangîri,
Nice bayramların sabâh erken,
Göğü, top sesleriyle gürlerken,
Söylemiş saltanatlı Tekbîr'i.

Tâ Budin'den İrak'a, Mısr'a kadar,
Fethedilmiş uzak diyarlardan,
Vatan üstünde hürr esen rüzgâr,
Ses götürmüş bütün baharlardan.
O dehâ öyle toplamış ki bizi,
Yedi yüz yıl süren hikâyemizi
Dinlemiş ihtiyar çınarlardan.

Mûsıkîsinde bir taraftan dîn,
Bir taraftan bütün hayât akmış;
Her taraftan, Boğaz, o şehrâyîn,
Mâvi Tunca'yla gür Fırât akmış.
Nice seslerle, gök ve yerlerimiz,
Hüznümüz, şevkımız, zaferlerimiz,
Bize benzer o kâinât akmış.

Çok zaman dinledim Nevâ-Kâr'ı,
Bir terennüm ki hem geniş, hem şûh:
Dağılırken "Nevâ"nın esrârı,
Başlıyor şark ufuklarında vuzûh;
Mest olup sözlerinde her heceden,
Yola düşmüş, birer birer, geceden
Yürüyor fecre elli miyon rûh.

Kıskanıp gizlemiş kazâ vè kader
Belki binden ziyâde bestesini.
Bize mirâsı kaldı yirmi eser.
"Nât"ıdır en mehîbi, en derini.
Vâkıâ ney, kudüm gelince dile,
Hızlanan mevlevî semâıyle
Yedi kat arşa çıkmış "Âyîn"i.

O ki bir ihtişamlı dünyâya
Ses ve tel kudretiyle hâkimdi;
Âdetâ benziyor muammâya;
Ulemâmız da bilmiyor kimdi?
O eserler bugün defîne midir?
Ebediyyette bir hazîne midir?
Bir bilen var mı? Nerdeler şimdi?

Öyle bir mûsıkîyi örten ölüm,
Bir tesellî bırakmaz insanda.
Muhtemel görmüyor henüz gönlüm,
Çok saatler geçince hicranda,
Düşülür bir hayâle, zevk alınır:
Belki hâlâ o besteler çalınır,
Gemiler geçmiyen bir ummanda.

BİR BAŞKA TEPEDEN

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyâda,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rü'yâda
Sende çok yıl yaşıyan, sende ölen, sende yatan.

AKINCI

Bin atlı, akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kaafilelerle...

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan,
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.

Bir gün dolu dizgin boşanan atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla...

Cennette bugün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra titrer gözümüzde!

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

MOHAÇ TÜRKÜSÜ

Bizdik o hücûmun bütün aşkıyle kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir âfetti ki her pûsesi lâle;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!

Dünyâya vedâ ettik, atıldık dolu dizgin;
En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Bir bir açılırken göğe, son def'a yarıştık;
Allâha giden yolda meleklerle karıştık.

Geçtik hepimiz dört nala cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!

Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber;
Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle berâber.

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden
Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden!

İSTANBUL FETHİNİ GÖREN ÜSKÜDAR

Üsküdar, bir ulu rü'yâyı görenler şehri!
Seni gıptayla hatırlar vatanın her şehri,
Hepsi der: "Hangi şehir görmüş onun gördüğünü?
Bizim İstanbul'u fethettiğimiz mutlu günü!"
Elli üç gün ne mehâbetli temâşâ idi o!
Sanki halkın uyanık gördüğü rü'yâ idi o!
Şimdi beşyüz sene geçmiş o büyük hâtıradan;
Elli üç günde o hengâme görülmüş buradan;
Canlanır levhası hâlâ beşer ettikçe hayâl;
O zaman ortada, her sâniye, gerçek bir hâl.

Gürlemiş Topkapı'dan bir yeni şiddetle daha
Şanlı nâmıyle "Büyük Top" denilen ejderha.
Sarfedilmiş nice kol kuvveti gündüz ve gece,
Karadan sevkedilen yüz gemi geçmiş Halic'e;
Son günün cengi olurken, ne şafakmış o şafak,
Üsküdar, gözleri dolmuş, tepelerden bakarak,
Görmüş İstanbul'a yüzbin meleğin uçtuğunu;
Saklamış durmuş, asırlarca, hayâlinde bunu.

GECE

Kandilli yüzerken uykularda
Mehtâbı sürükledik sularda.

Bir yoldu parıldayan, gümüşten,
Gittik... Bahs açmadık dönüşten.

Hulyâ tepeler, hayâl ağaçlar...
Durgun suda dinlenen yamaçlar...

Mevsim sonu öyle bir zaman ki
Gaaip bir mûsıkîydi sanki.

Gitmiş kaybolmuşuz uzakta,
Rü'yâ sona ermeden şafakta...

AKŞAM MÛSIKÎSİ

Kandilli'de, eski bahçelerde,
Akşam kapanınca perde perde,
Bir hâtıra zevki var kederde.

Artık ne gelen, ne beklenen var;
Tenhâ yolun ortasında rüzgâr
Teşrin yapraklarıyle oynar.

Gittikçe derinleşir saatler,
Rikkatle, yavaş yavaş ve yer yer
Sessizlik dâimâ ilerler.

Ürperme verir hayâle sık sık,
Her bir kapıdan giren karanlık,
Çok belli ayak sesinden artık.

Gözlerden uzaklaşınca dünyâ
Bin bir geceden birinde gûyâ
Başlar rü'yâ içinde rü'yâ.

EYLÜL SONU

Günler kısaldı. Kanlıca'nın ihtiyarları
Bir bir hatırlamakta geçen sonbaharları.

Yalnız bu semti sevmek için ömrümüz kısa...
Yazlar yavaşça bitmese, günler kısalmasa...

İçtik bu nâdir içki'yi yıllarca kanmadık...
Bir böyle zevke tek bir ömür yetmiyor, yazık!

Ölmek kaderde var, bize ürküntü vermiyor;
Lâkin vatandan ayrılışın ıztırâbı zor.

Hiç dönmemek ölüm gecesinden bu sâhile,
Bitmez bir özleyiştir, ölümden beter bile.

OK

–Talim ve Terbiye üstadı İhsan Beye–

Yavuz Sultan Selim Hân'ın önünde
Ok atan ihtiyar Bektaş Subaşı,
Bu yüksek tepeye dikti bu taşı,
O Gaazî Hünkâr'ın mutlu gününde.

Vezir, molla, ağa, bey takım takım,
Güneşli bir nîsan günü ok attı.
Kimi yayı öptü, kimi fırlattı;
En er kemankeşe yetti üç atım.

En son Bektaş Ağa çöktü diz üstü.
Titrek ellêriyle gererken yayı,
Her yandan bir merak sardı alayı,
Ok uçtu, hedefin kalbine düştü.

Hünkâr dedi: "Koca! Pek yaman saldın!
Eğerçi bellisin benim katımda,
Bir sır olsa gerek bu ilk atımda,
Bu sihirli oku nereden aldın?"

İhtiyar, elini bağrına soktu,
Dedi ki: "İstanbul muhâsarası
Başlarken aldığım gazâ yarası
İçinden çektiğim bu altın oktu!"

YOL DÜŞÜNCESİ

Bu def'a farkına vardım ki ihtiyarlamışım.
Hayâtı bir camın ardında gösteren tılsım
Bozulmuş anlıyorum, çıktığım seyâhatte.
Cihan ve ben değiliz artık eski hâlette.
Mısır ve Sûriye, pek genç iken, hayâlimdi;
O ülkelerde gezerken kayıdsızım şimdi.
Bu gözlerim, medeniyyetlerin bıraktığını,
Beş on yıl önce, görür müydü böyle taş yığını?
Bugünse yeryüzü hep madde, her ufuk maddî.
Demek ki âlemin artık göründü serhaddi.

Ne Akdeniz'de şafaklar, ne çölde akşamlar,
Ne görmek istediğim Nil, ne köhne Ehramlar,
Ne Bâlebek'de lâtin devrinin harâbeleri,
Ne Biblos'un Adonis'den kalan sihirli yeri,
Ne portakalları sarkan bu ihtişamlı diyar,
Ne gül, ne lâle, ne zambak, ne muz, ne hurma ne nar,
Ne Şam semâsını yâlel'le dolduran şarkı,
Ne Zahle'nin üzümünden çekilmiş eski rakı,
Felekten özlediğim zevki verdiler, heyhât!
Bu hâli, yaşta değil, başta farzeden bir zât
Diyordu: "İnsana çarmıh'ta haz verir îman!"
Dedim ki: "Hazret-i Îsâ da genç imiş o zaman."

Eğer mezarda, şafak sökmiyen o zindanda,
Cesed çürür ve tahayyül kalırsa insanda,
–Cihan vatandan ibârettir, îtikadımca–
Budur ölümde benim çerçevem, murâdımca:
Vatan şehirleri karşımda, her saat, bir bir,
Fetihler ufku Tekirdağ ve sevdiğim İzmir,
Şerefli kubbeler iklîmi, Marmara'yla Boğaz,
Üzerlerinde bulutsuz ve bitmiyen bir yaz,
Bütün eserlerimiz, halkımız ve askerimiz,
Birer birer görünen anlı şanlı cedlerimiz,
İçimde dalgalı Tekbîr'i en güzel dînin,
Zaman zaman da Nevâ-Kâr'ı, doğsun, Itrî'nin.
Ölüm yabancı bir âlemde bir geceyse bile,
Tahayyülümde vatan kalsın eski hâliyle.

SESSİZ GEMİ

Artık demir almak günü gelmişse zamandan,
Meçhûle giden bir gemi kalkar bu limandan.
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol;
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol.
Rıhtımda kalanlar bu seyâhatten elemli,
Günlerce siyâh ufka bakar gözleri nemli:
Bîçâre gönüller! Ne giden son gemidir bu!
Hicranlı hayâtın ne de son mâtemidir bu!
Dünyâda sevilmiş ve seven nâfile bekler;
Bilmez ki giden sevgililer dönmiyecekler.
Bir çok gidenin her biri memnun ki yerinden,
Bir çok seneler geçti; dönen yok seferinden.

RİNDLERİN HAYATI

–Halide Edib'e, sanatta ve fikirde ulvî varlığına derin hürmetle–

Ba'zan kader, gelen bora hâlinde, zorludur;
Dağlar nasıl bakarsa siyâh ufka öyle bak.
Ba'zan da cevreden nece bir âdem oğludur,
Görmek değil düşünmeğe bîgâne kal! Bırak!

Dindâr adam tevekkülü, rikkatle, herkese
Îsâ'yı çarmıhında, uzaktan, hatırlatır.
Bir arslan esniyor gibi engin vakar ise
Rind'in belâya karşı kayıdsızlığındadır.

VUSLAT

Bir uykuyu cânanla berâber uyuyanlar,
Ömrün bütün ikbâlini vuslatta duyanlar,
Bir hazzı tükenmez gece sanmakla zamânı,
Görmezler ufuklarda şafak söktüğü ânı.
Gördükleri rü'yâ, ezelî bahçedir aşka;
Her mevsimi bir yaz ve esen rüzgârı başka,
Bülbülden o eğlencede feryâd işitilmez,
Gül solmayı, mehtâb azalıp bitmeği bilmez;
Gök kubbesi her lâhza bütün gözlere mâvi,
Zenginler o cennette fakirlerle müsâvi;
Sevdâları hulyâlı havuzlarda serinler,
Sonsuz gibi bir fıskıye âhengini dinler.

Bir rûh o derin bahçede bir def'a yaşarsa,
Boynunda onun kolları, koynunda o varsa,
Dalmışsa, onun saçlarının râyihasıyle,
Sevmekteki efsûnu duyar her nefesiyle;
Yıldızları boydan boya doğmuş gibi, varlık,
Bir mû'cize hâlinde, o gözlerdedir artık;
Kanmaz en uzun pûseye, öptükçe susuzdur,
Zîrâ susatan zevk o dudaklardaki tuzdur;
İnsan ne yaratmışsa yaratmıştır o tuzdan,
Bir sır gibidir azçok ilâh olduğumuzdan.

Onlar ki bu güller tutuşan bahçededirler,
Bir gün, nereden, hangi tesâdüfle gelirler?
Aşk onları sevkettiği günlerde, kaderden,
Rüzgâr gibi bir şevk alır oldukları yerden;
Geldikleri yol... Ömrün ışıktan yoludur o;
Âlemde bir akşam ne semâvî koşudur o!
Dört atlı o gerdûne gelirken dolu dizgin,
Sevmiş iki rûh, ufku görürler daha engin,
Sîmâları gittikçe parıldar bu zaferle,
Gök her tarafından donanır meş'alelerle.

Bir uykuyu cânanla berâber uyuyanlar,
Varlıkta bütün zevki o cennette duyanlar,
Dünyâyı unutmuş bulunurken o sularda,
–Zâlim saat ihmâl edilen vakti çalar da–
Bir ân uyanırlarsa lezîz uykularından,
Baştan başa, her yer kesilir kapkara zindan.
Bir fâciadır böyle bir âlemde uyanmak,
Günden güne hicranla bunalmış gibi yanmak.
Ey tâlih! Ölümden de beterdir bu karanlık;
Ey aşk! O gönüller sana mâl oldular artık;
Ey vuslat! O âşıkları efsûnuna râm et!
Ey tatlı ve ulvî gece! Yıllarca devâm et!

SES

–Fazıl'a–

Günlerce ne gördüm, ne de bir kimseye sordum;
"Yârab! Hele kalb ağrılarım durdu." diyordum.
His var mı bu âlemde nekaahet gibi tatlı?
Gönlüm bu sevincin helecâniyle kanatlı
Bir tâze bahâr âlemi seyretti felekte.
Mevsim mütehayyil, vakit akşamdı Bebek'te;
Akşam.. Lekesiz, sâf, iyi bir yüz gibi akşam...
Tâ karşı bayırlarda tutuşmuş iki üç cam,
Sâkin koyu, şen cepheli kasriyle Küçüksu,
Ardında vatan semtinin ormanları kuytu;

Bir neş'eli hengâmede çepçevre yamaçlar
Hep aynı tahassüsle meyillenmiş ağaçlar;
Dalgın duyuyor rüzgârın âhengini dal dal,
Baktım süzülüp geçti açıktan iki sandal;
Bir lâhzada bir pancur açılmış gibi yazdan
Bir bestenin engin sesi yükseldi Boğaz'dan.
Coşmuş gene bir aşkın uzak hâtırasıyle,
Aksetti uyanmış tepelerden sırasıyle,
Dağ dağ o güzel ses bütün etrâfı gezindi;
Görmüş ve geçirmiş denizin kalbine sindi.

Ânî bir üzüntüyle bu rü'yâdan uyandım
Tekrâr o alev gömleği giymiş gibi yandım.
Her yerden o, hem aynı bakış, aynı emelde,
Bir kanlı gül ağzında ve mey kâsesi elde;
Her yerden o, hem aynı güzellikle, göründü,
Sandım bu biten gün beni râmettiği gündü.

DENİZ

Bir gün deniz ölgündü. Bir oltayla balıkta,
Kuşlar gibi yalnız, yapayalnızdım açıkta.
Şehrin eleminden bir uzak merhaledeydim,
Fânîleri gökten ayıran perdeye değdim.
Rüzgârlara benzer bir uğultuyla sulardan,
Sesler geliyor sandım ilâhî kuğulardan.
Her an daha coşkun, daha yüksek, daha gergin,
Binlerce ağızdan bir ilâhî gibi engin
Sesler denizin ufkunu uçtan uca sardı,
Benzim, ölümün şi'ri yayıldıkça, sarardı.
Kalbimse bu hengâmede kuşlar gibi ürkek,
Kalbim heyecandan dedi: "Artık dönelim, çek!
Kâfî!.. Ölülerden gelen âhenge kapılma!"
Birdenbire hissettim ufuktan bir atılma.
Baktım ki deniz insanı durgun suyu yardı,
Bir dev gibi mûnis ve yosun saçları vardı.
Durdum, dedi:

"Mâdemki deniz rûhuna sır verdi sesinden,
Gel kurtul o dar varlığının hendesesinden!
Son zevkin eğer aşk ise ummâna karış, tat!
Boynundan o cânan dediğin lâşeyi silk, at!
Kirpikleri süzgün o ihânet dolu gözler,
Rikkatle bakarken bile bir fırsatı özler.

Aldanma ki sen bir susamış rûh, o bir aç;
Sen bir susamış rûh, o bütün ten ve biraz saç.
Ummâna çıkar burda bugün beklediğin yol,
At kalbini girdâba, açıl engine, rûh ol!"

BEBEK GAZELİ

Ne kaldı rûha tesellî şerâbdan başka
Boğaz'da üç gecelik mâhtâbdan başka

Cihanda olmadı bir hisse-î verâsetimiz
Bebek Koyu'nda temâşâ-yı âbdan başka

Bu halka vakfedecek milk ü mâlimiz yoktur
Beş on gazelle şu kalb-î harâbdan başka

Sükûn-ı lâyetenâhîye varmamız yeğdir
Nedir hayât uzayan ıztırâbdan başka

Felekten istemeyiz yer yüzünde varsa huzûr
Kemâl semt-i hamûşanda hâbdan başka

MÂHURDAN GAZEL

Gördüm ol meh dûşuna bir şâl atup lâhûrdan
Gül yanaklar üstüne yaşmak tutunmuş nûrdan

Nerdübanlar bûşiş-î nermîn-i dâmânıyle mest
İndi bin işveyle bir kâşâne-î fağfûrdan

Atladı dâmen tutup üç çifte bir zevrakçeye
Geçti sandım mâh-ı nev âyîne-î billûrdan

Halk-ı Sa'dâbâd iki sâhil boyunca fevc fevc
Va'de-î teşrîfine alkış tutarken dûrdan

Cedvel-î Sîm'in kenârından bu âvâzın Kemâl
Koptu bir fevvâre-î zerrin gibi mâhûrdan

ŞARKI

Kalbim yine üzgün seni andım da derinden,
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!
Üzgün ve kırılmış gibi en ince yerinden,
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!

Senden boşalan bağrıma göz yaşları dolmuş!
Gördüm ki yazın bastığımız otları solmuş.
Son demde bu mevsim gibi benzim de kül olmuş,
Geçtim yine dün eski hazan bahçelerinden!

ŞARKI

Dün kahkahalar yükseliyorken evinizden,
Bendim geçen, ey sevgili, sandalla denizden!
Gönlümle, uzaklarda bütün bir gece sizden
Bendim geçen, ey sevgili, sandalla denizden!

Dün bezminizin bir ezelî neş'esi vardı,
Saz sesleri tâ fecre kadar Körfez'i sardı;
Vaktâki sular şarkılar inlerken ağardı,
Bendim geçen, ey sevgili, sandalla denizden!

RUBAİ

–İhsan Şükrü'ye–

Bilmem kime yâhud neye uyduk gittik
Gâhî meye gâhî ney'e uyduk gittik
Erbâb-ı zekâ riyâyı mezhep bildi
Bizler dil-i dîvâne'ye uyduk gittik

RUBAİ

Çepçevre bahâr içinde bir yer gördük
Ferhâd ile Şîrîn'i berâber gördük
Baktık geceden fecre kadar ellerde
Yıldızlara yükselen kadehler gördük

RUBAİ

İkbâle geçen hayli taraftan öğülür
İdbâre düşen de her taraftan söğülür
Âhir öğülen öğen söğen birlikte
Hep aynı değirmende karışmış döğülür

HAYYAM RUBAİLERİNİ
TÜRKÇE SÖYLEYİŞ'ten

Çömlekçiye uğradım dün akşam bir an
Gördüm iki bin testi konuşkan susağan
Bir testi bu söylenişle cûşetti heman
Hey testi yapan testi alan testi satan

Sâkiyle mey olmadıkça boştur bu cihan
Gelmezse İraak neylerinden elhan
Ahvâl-i cihânı seyredip görmedeyim
İşrettir kâr-ı ömr bâkîsi yalan

Düzyazılarından

ABDÜLHAK HÂMİD*

Abdülhak Hâmid'in şiirine dâir bir kanâatim vardır. Bu kanâati yazmanın henüz zamânı değildir. Bir gün gerçek olduğu anlaşılacak kanâatleri fazla erken söylemenin ne kadar netâmeli olduğunu da bilirim. Maamâfih bu hatâyı, bile bile, etmeğe niyetlendim. Bu da diğer hatâlarıma katılsın.

Abdülhak Hâmid'e en büyük kötülüğü edenler "dîni bütün" hayranları olmuştur. Onun hayırlı dostları da şiirinin kof, tumturaklı ve dâhiyâne zannedilip de hakîkatte lâf gürültüsü olan tarafını sevmeyenler ve gerçek şiir olan mısrâlarını sevenlerdir. Evet, memleketimizde otuz kırk sene sonra şiiri hakîkî bir anlayışla anlamak iyiden iyiye yerleşirse kuvvetli bir münekkid çıkar ve bu gün boğulmuş olan bu hakîkati ortaya atar fikrindeyim.

1908 inkılâbına kadar *Abdülhak Hâmid* meftunluğu vardı, kuvvetliydi, ancak henüz mah-

---

* Siyasi ve Edebi Portreler adlı yapıtından.

dud bir dâiredeydi. Lâkin bu târihten sonra katı bir taassup gibi yerleşti ve her gün arta arta bu günlere kadar sürdü.

Bir şâire hayranlık, bizde, eski zamanlar da dâhil olmak üzere, hiç bir zaman bu derece kayıtsız ve şartsız bir taassupla, görülmemişti. Garip olan bu idi ki bu meftunların yüzde doksan dokuzu *Finten*'i ellerine alıp baştan sonuna kadar okumazlardı; yalnız *Davalaciro*'nun mâruf nârasıyle bilirlerdi. O zaman en fazla okunan gazete Tanin'di. *İlhan, Turhan* Tanin'de tefrika hâlinde çıkıyorlardı; dikkat ediyorduk, Hâmidperestler bu dramların her gün çıkan parçalarını okumuyorlardı; nitekim hâlâ dimağlarda bu tiyatroların mevzûları bile yerleşmiş değildir. Hoş *Hâmid*'in *(onlardan)* evvel çıkmış dramları da tam bir çerçeve içinde hayallere yerleşmiş değildir. *Hâmid*'in meftunları onun bütün dramlarını ve diğer manzum kitaplarını hep *Tâlîm-i Edebiyat*'da sonra ona benzer mektep kitaplarında yâhut da ondan parçalar zikreden meddah münekkidlerin yazılarından bilirler ve bu gibi sahîfelerde zikrolunan mısrâlarından bilirlerdi.

Bu bahse girerken hemen söyliyelim ki işte bu hâl bizdeki şiir meftunlarının şarklılıktan aldıkları bir nakîseydi. Bir şâirin bütün eserini okumamak, şiirini bütün bir ömür boyunca beş on mısraından bilmek, bu kadar bilmekle kanâat etmek, bir defâ edinilmiş bir fikri sonuna kadar gütmek; işte bu hâl tam mânâsiyle şarklılıktır.

Gerçi bu hâl şarklı zihniyette olanlara eski şâirlerden tabîî olarak geçmiştir. Çünkü eski dîvanların içinde tam bir terkip sayılacak

manzûmeler ya hiç yoktu, yâhut da nâdir olarak vardı, ancak bir gazelde, bir kasîdede, bir kıt'ada birdenbire mücevher gibi bir beyit, yâhut bir mısrâ parıldardı.

Zâten bir dîvan bu mücevher gibi parıldayan -Fuzûlîde ve Nedîm'de görüldüğü gibi- yüzlerce mısrâdan, yâhut da Esrar Dede'de görüldüğü gibi dört beş mısrâdan ibâretti. Bâzı dîvanlarda, meselâ *Seyyid Vehbî* veya *Sünbülzâde* dîvanlarında da hâyîde olmayan bir tek mısrâ yoktu.

Öyle olan dîvanlarımızın kaari'leri de böyle olur; okunacak mısrâları hatırlarlar, okunmayacakları da unuturlar. Bunun sebebi Şark şiirinin kendinde saklı olan bir noksandadır. En kısa bir tâbirle eski şiirimizde, manzûme yoktur, beyit veyâhut mısrâlar vardır.

Lâkin frenkten mülhem bir şiir kadrosu getiren, tarz-ı kadîm şiiri bozup, herc ü merç eden, *"şiir-i hakîkî"* ne olduğunu idrâke yazdığını iddiâ eden *Abdülhak Hâmid*'de bu noksan olmayacaktı. Frenk şiirinin *vâhid-i kıyâsîsi* manzûme olduğuna göre, onda da manzûme bir terkip hâlinde görülecekti; daha büyük bir manzûme olan *dram*'a gelince o artık hayâle, tıpkı frenk dramları gibi, bir mâcerânın terkîbi gibi nakş olunacaktı. Halbuki böyle olmadı.

Çünkü hakîkatte, *Namık Kemal*'le de, *Abdülhak Hâmid*'le de Şark usûlünde şiir söyleyiş ve anlayış sürüp gidiyordu. *Namık Kemal*'in de, O'nun da, muâsırları tarafından çabuk anlaşılmalarının ve sevilmelerinin asıl sebebi de buradaydı; pek az değiştikleri için şarklı kafalara çok aykırı gelmiyorlardı.

Meftunların şiir anlayışı değişmediği için temyîz hâssası da yerleşmişti. *Makber*'in tumturâkıyle bedmest olanlar artık bir şey görmek istemiyorlardı.

1917'de bir gün *Süleyman Nazif*le görüşüyordum. Onun çok sevdiği ve ekseriyâ zikrettiği:

Çıkdım semevâta hâk-ber-ser
İndim semevât ilê beraber

beytini bir defâ daha okumuştu. *Hâmid*'in en büyük meftûnuna, lâtîfe kılıklı, dedim ki "Bu iki mısrâda *Hâmid* bir lisan hatâsını, ne kadar şiddetle, iki defâ tekrâr ediyor."

Süleyman Nazif birdenbire durgunlaştı: "Ne gibi?" dedi. *"Semâvât,* arabî bir ism-i cemi'dir, *semevât* şeklinde tahfîf edilemez." *(dedim.)*

Süleyman Nazif birdenbire şaşırıverdi; çünkü çok iyi lisan ve kavâid bilirdi. Lâkin o zamâna kadar, belki otuz seneden beri binlerce defâ, zikrettiği bu iki mısrâda, *Hâmid* Bey'e meftunluğunun hummâlı şiddetinden, lisan yanlışına dikkat etmeğe vakit bulamamıştı.

Birdenbire: "Vay canına! Nasıl olmuş da bu hatâya dikkat etmemişim." dedi. Bu zühûlünü bir acı gibi duyuyordu. Lâtîfeye devâm ederek dedim ki: "Hâmid Bey:

Çıkdım eflâke hâk-ber-ser
İndim eflâk ilê berâber

demeliydi; maamâfih bu takdirde, bu beyit ancak lisanca doğru olur, şiir zevki bakımından yine iyi bir şey olmaz. Yâni zevksizce bir tumturak olur." Fikrimce zikrettiğimiz meşhur beyitte *semâvât* yerine *semevât* demek olsa olsa vahîm bir lisan hatâsıdır. Lâkin asıl şiir bahsinde bu beyit tumturâkın, hem de kaba saba tumturâkın, uydurma büyüklüğün, sahte bir felsefe tablosunun ifâdesidir. İyi bir şey olmaktan çok uzaktır. Yenilik iddiâsında olan *Makber* şiirinin asıl noksanı da buradadır.

İşte *Süleyman Nazif* ve bütün diğer Hâmid-perestler *Hâmid*'e bu tarafından hayrandılar. Aynı *Makber*'in içinde:

Cânânın o günkü hâli eyvâh,
Eyvâh benim o günkü hâlim

gibi yâhut da:

Bir gün dedi: Iztırâb içinde
Ben ölmeğe gelmişim bu Hind'e
Ölmek dedi, kahkahayle güldüm,
Duydum ki fakat içimden öldüm.

(gibi) birer mücevher olan hakîkî şiir pırıltılarına çok dikkat etmiyorlardı. *Hâmid* bahsinde bizim onlarla ayrıldığımız nokta buradan başlıyordu.

TEVFİK FİKRET ve ZİYA GÖKALP

Tevfik Fikret'i ve *Ziya Gökalp*'i yakından tanıdım. *Fikret*'in bilgisi orta derecede, bir çok bahislerde ondan da dûndu. Mütefekkir olarak kâinâtı hayli mahduddu. Meselâ yaşının kemâl devresinde meyl ettiği sol nazariyeleri o kadar basit ve hayâl meyâl bir halde benimsemişti ki o senelerde Avrupa'da o nazariyelerin kitaplarla, mecmûalarla, gazetelerle, hutbelerle, nihâyet amele âleminde ve parlamentolarda bilfiil çalkantılarıyle, onda bir mikyasda olsun bilmezdi; bilmeğe fazla hevesli de değildi. Asıl kendi bahsi olan şiire gelelim:

Fikret, kendi zamânında, çalkalanan Fransız şiir cereyanlarının en derin ve yüksek taraflarını, yâni *Baudelaire*'den *Symboliste'ler*'e kadar uzanan mühim tarafını hiç anlamazdı. Anladığı *Sully Prudhomme, Coppée* ve emsâli şâirlerin şiirini ise şöyle böyle bir vukufla edinmişti. Doğrusu budur ki *Fikret*'in fransızcası alelâde idi. Bizim eski şiirimize vukuufu ise –eğer *Muallim Nâcî*'yi *bir mıkyâs alırsak*– dîvanları bir taraftan devr etmiş diğer taraftan da her mısraı sökecek bir derecede değildi.

Ziya Gökalp fransızca şiiri hiç bilmezdi, fâ-

risî şiiri ve bizim eski şiirimizi birinci derecede anlardı; ilimde ise pâyansız bir kudret sâhibiydi; Garp felsefesini *Sokrat*'dan *Bergson*'a kadar en derin ve yeni telâkkîsiyle edinmişti. Şiirin ve edebiyâtın –ilim bakışıyle– târiflerine giriştiği vakit *Bergson* kadar ihâtalı görünürdü. Şiirde *Fikret*'in çığırını nazariyeleriyle silip süpürmeğe teşebbüs eden *Ziya Gökalp* oldu.

İkisi arasında mukaayeseye bu vesîleyle giriştim. İstihrâç ettiğim netîceyi arz edeceğim.

Tevfik Fikret –bütün zaafları ve noksanlarıyle berâber– şiirimizin içindendi. Şiirimizin alafrangaya doğru bir istikaamet alacağı zamanda gelmiş, o istikaametin başına geçmiş, göreceği işi görmüş, eserini de şahsiyetini de Türk edebiyâtına müebbeden hakketmişti.

Ziya Gökalp şiirimizin dışında kalmış bir âlimdi. Şiirin ne olduğunu iyi bilmesi, edebiyâtımızın hangi istikaamette millî olabileceğini iyi anlaması onun şiirimize ve edebiyâtımıza girmesini têmîn edemedi; bunun için de şiirimizin yenileşmesinde hiç bir iş göremedi.

Gerçi *Ziya Gökalp*, zevki olmadığını, müdâhalesinin sırf bir ilim müdâhalesinden ibâret bulunduğunu, şiiri yine şâirlerin uyandırabileceğini, çok temiz olan ahlâkının sevkıyle, dâimâ söylerdi. Lâkin nihâyet işin başında kendi bulunuyordu. Gaalibâ bütün mesele de bu noktadadır.

Tevfik Fikret, yarım yamalak fransızca şiir anlayışına rağmen; çok basit bir mâlûmatla eski şiirimizi bilmesine rağmen, zamânında işbaşına geçer geçmez, şiirimizde gözleri kamaştıran bir yenilik başarıverdi.

Ziya Gökalp ise şiirin ne olduğunu Avrupa felsefesinin bütün ışıklarıyle iyi bildiği halde, bizim heceli ve aruzlu bütün millî şiirimizi *Fikret*'den çok daha iyi anladığı halde, kabûl edilmesini teklîf ettiği millî vezinlerle, millî nazım şekilleriyle, millî zevkle ve millî lisanla, ne kendi bir yenilik vücûda getirebildi, ne de tilmizlerinin bir şey yapmasını têmîn edebildi.

Çünkü *yeni* ve *millî* diye, muannidâne bir iddiâ ile ortaya sürülen manzûmeler mevzû îtibâriyle eski saz şâirlerinin hiç bilmedikleri ve söylemedikleri şeylerken, hiç mi hiç yeni değillerdi. Eski saz şiirinin terâneleriydi. Bu çığır yeni bir nağme, yeni bir lezzet getirmiyordu, yeni bir hava açmıyordu. Ancak *Ziya*'nın tertîb ettiği *ilmî bir reçete*'nin mahsûliydi.

Tevfik Fikret şiirimizin içindendi. *Ziya Gökalp* dışında yaşayan bir âlimdi. Bu fark buradan geliyor.

Yalnız san'atlarda değil, medeniyetin bütün aksâmında bu hakîkat tecellî eder. Siyâsî olmayan lâkin ilim yoluyle siyâsî meselelerin hallini en iyi bilen bir âlim, bir milletin siyâsetini târifleriyle idâre edemez.

(Bunun gibi) Milletlerin şiirlerini ıslâh etmiş ve başka bir istikaamete sürüklemiş olanlar mutlakaa o milletin en iyi şâirleridir, demek hatâ olur; ancak mutlakaa o milletin şiiri içinden doğarlar. *Malherbe,* Fransız şiirinde çok büyük bir başlangıçtır, lâkin *Racine*'den büyük değildir. Fikret de hiç büyük bir şâir değildi, lâkin –Cenab Şahabeddin'le birlikte– Türk şiirinin be-

dîini, usûlünü, havasını tamâmiyle değiştirdi. Şiirimizde seviyesi ve derecesi ne olursa olsun, şiirimizin içindendi. Bir san'atı değiştirenler ise o san'atın kendi dâiresinden yetişirler. Aynı zamanda büyük çapta, orta çapta, küçük çapta olmaları ayrı bir bahistir.

Millî şiir unvânını alan ve iflâs eden şiirin iflâsının sebebi ise *Ziya Gökalp*'in şiirimizden olmaması idi; şiirimizi elinde bir âlim reçetesi olarak ıslâh etmesiydi. Tilmîzleri zâten adam değildiler; kabâhat onlara âit olamaz.

YAKUP KADRİ

Yakup Kadri'nin bana ve benim ona karşı duyduğumuz şedîd bir kin ikimizin hayâtında başlıca bir safhadır. İnsanların karşılıklı temâyüllerle birbirini arayıp dost oldukları umûmî bir îtikaad hâlinde rivâyet edilirse de bu yalandır. Bunu nefsimde tecrübe ettim. *Yakup Kadri*'yle uzun seneler dost olmamız hâdisesi bana bunu isbât etti.

Onunla benim yaradılışım arasında büyük bir tezad vardı. Ahvâl ve zurûf birbirimize yaklaştırmasaydı ikimizin arasında râbıta en basît bir muârefeden ibâret kalırdı. Keşki de öyle olsaydı. Fakat Balkan Harbi'nden Harb-i Umûmî ortalarına kadar süren devrenin politikası o zaman daha ziyâde muhâlif fikirli olan gençliği öyle bir dağıtmış ve bu gençlere kazanıp yaşamak yollarını öyle bir kapatmıştı ki bu felâketler ortasında biz ikimiz sevk-ı tabiîden gelen bir tecellî ile dost oluverdik. Bu dostluğumuz da Balkan Harbi'nden 1916'ya kadar üç sene sürdü. 1916'da *Yakup Kadri* teverrüm etti ve İsviçre'de *Davos* sanatoryomuna gitti. Harb-i Umûmî'nin sonuna kadar orada kaldı. Bu müddet zarfında zaman zaman muhâbere ettik. *Ya-*

kup Kadri İsviçre'den döndükten sonra bana tâmamiyle bîgâne bir haldeydi. Birbirimize eskisi gibi harâretli olmaksızın fâsılalı olarak tesâdüf ediyorduk. Küçük bir hâdise bu bürûdetli münâsebeti müthiş bir kîne kalb ediverdi.

Bir gün "İkdam"da *Yakup Kadri*'nin çalıştığı odada bulunuyordum. O makaalesini yazıyor, ben de yanında bir koltukda, o günkü gazeteleri okuyordum. *Yakup Kadri* bir aralık sözü açtı, dedi ki: *"Refik Halid*'den bu gün bir mektup aldım, benimle artık barışıp görüşmeği arzû ediyormuş, dargınlığımızın daha ne kadar süreceğini soruyor ve artık çocukluğu bırakarak barışmamızı, berâber hoşça vakit geçirip eğlenmemizi teklîf ediyor!" dedi ve *Refik Halid*'in mektubunu gösterdi. Okudum. Mektubun başında "Posta ve Telgraf Müdîriyyet-i Umûmiyyesi, husûsî" damgası vardı. *Refik Halid* o zaman Posta ve Telgraf Müdîr-i Umûmîsi idi. O günlerde de Halîfe orduları ve Kuvâ-yı İnzıbâtiyye rezâletlerinin ortasında çalkanıyorduk. Mektubu okudum ve hiç bir şey söylemeksizin *Yakup Kadri*'ye iâde ettim. *Yakup Kadri* acı bir tebessümle dedi ki: "Bu mektuba ne cevap verdim, biliyor musun, cevâbı biraz önce matbaanın çocuğuyle gönderdim, bu basit satırı yazdım: Beyefendi! Size kadar gelmek için çok pis yollardan geçmek iktizâ ediyor, gelemiyeceğim." *Yakup Kadri* sözünü bitirdikten sonra verdiği cevâbın asâletini nasıl muhâkeme ettiğimi derin bir samîmiyetle kendisine ifâde ettim; bilhassa memnûn oldu. *Yakup Kadri* ile *Refik Halid* eski dosttular. Birbirlerini anlamak için yaratılmıştılar, birbirlerine karşı

sonsuz bir hayranlıkları vardı; Hareket-i Milliyye dostluklarına mânî oluyordu. *Yakup Kadri* sırf Hareket-i Milliyye'ye olan sadâkati sevkıyle bu güzel cevâbı veriyordu. Güzel ve asîl bir jestti, kendisini bütün gönlümle beğenmiştim.

Bu muhâverenin üzerinden bir hafta geçti. Güzel bir gündü. Kızıltoprak'da Bağdad Caddesi üzerinde...

CEVDET PAŞA*

Cevdet Paşa'nın *Târîh*'ini iyi okuyanlar, Ondokuzuncu asırdaki siyâsî edebiyâtımızı da iyi biliyorlarsa, o asırda, en ziyâde Avrupa ilmine uygun ve fikirlerini vesîkalardan devşirmiş müverrihin medrese'den yetişmiş olduğunu istiğrâb ederek teslîm etmek zarûretinde kalırlar. Lâkin bu mutâlâada bulunanların hayretleri burada kalmakla bitmez. Bu müverrihin eserinde, ilk cilden son cilde kadar, gütmüş olduğu siyâsî felsefeyi tâkîbederken -kaari'- en muvâzeneli bir devlet adamının karşısında bulunduğunu duyar. Devletin 1774'den beri, harbini ve sulhunü, intizâmını ve ihtilâlini, idâresini ve siyâsetini dâimâ resmî ve gayr-ı resmî vesîkalardan edinilmiş bir düşünüşle, hevâ vü heveslere kapılmaksızın, tasvîr eden bu müverrih bizde ciddiyetin nâdir bir timsâlidir. Açılmış harblerin zâhirî tarafına bakmaz ve ledünniyâtını kurcalar; akdedilmiş musâlâhalarımızı da müzâkere edenlerin dirâyetini ölçer ve kararlarını zemîn ve zamânın şerâitiyle tartar ve hükmünü öyle verir; azil veyâhud katledilmiş insanların uğramış oldukları hükümleri bir daha gözden geçirir. Hiç coşkun değildir, lâkin

* Tarih Musahabeleri adlı yapıtından.

körükörüne mutî' olmaktan uzaktır. Milleti ve milletin fertlerini devlete fedâ etmez ve müdâfaa etmeğe koyulur, devleti sokak ihtilâlinin karşısında üstün tutar. Velhâsıl bu müverrihi Fransızlar'ın *Thieis*'i ayârında, mükemmel bir devlet adamı saymak için eserini iyi okumak kâfîdir.

TÜRKİYE'YE MİLLİYETÇİLİK NE ZAMAN GİRDİ

"Türkiye'ye milliyetçilik ne zaman girdi?" denildiği vakit derhal: *"Nâmık Kemal*'le... *Abdülazîz* devrinde..." demeğe meylediyoruz.

Dâimâ diğer unsurları unutuyoruz. *Bize* demek başka, *Türkiye*'ye demek yine başkadır. Türkiye'de *milliyetperverlik*, gaalibâ evvelâ Sırplara uğradı. Daha sonra Ermenilere geçti. Biz hayli zaman sonra uyandık.

Bir defâ daha görülüyor ki bir fikrin bir memlekete uğraması, o memlekette her unsura sirâyet etmesi bambaşka bir keyfiyettir. Meselâ: 1680'e doğru İstanbul'da en büyük Türk bestekârı olan *Itrî* yaşarken Garb mûsıkîsinde kullanılan nota usûlü Beyoğlu'nda vardı. Beyoğlu kiliselerinde teganni eden Firenk çocukları bile, notaya bakarak, kilise duâlarını teganni ederlerdi.

Allah bilir! Lâkin *Itrî* belki de nota mevcûd olduğunu bilirdi ve aynı târihde Saray'da terbiye gören *Kantemiroğlu*'ndan işitmiş olabilirdi. Lâkin biz notayı *Itrî*'den ancak bir buçuk (asır) sonra öğrendik ve edindik ve onun sâyesinde mûsıkî eserlerimizi kurtarabildik. Şâyet *Itrî* zamânında alsaydık, onun, ikibin olduğu tahmîn

edilen parçalarından başka (elde) bulunan diğer bestekârların, onlardan öncekilerin ne kadar eserini zaptetmiş bulunurduk. Heyhât ki iş böyle değil. Milletler, hayatlarında mukadder bir saat çalmadan önce temeddünün muayyen birşeyini kabûl edemiyorlar.

BATI'DA TÂRİH İLMİ

Yüz otuz seneden beri, sırasıyle, her milleti saran milliyet sevdâsı'nın sevkıyle, başta târih ve lisan ilimleri olmak üzere, milletlerin hüviyetlerini tenvîr etmeğe yarayan bütün ilimler açıldıkça açıldı, derinleştikçe derinleşti. Harâreti artan bu tedkîk şevkıne, ilimde çok ilerlemiş milletlerin âlimlerinden sonra yeni uyanan milletlerin müdekkikleri de tutuldular; onlar da artık kendi kendilerinin hüviyetlerini araştırıyorlar. Eski evrak hazînelerini açıyorlar, eski yazıları başka bir ihtimamla okuyorlar, eski sanatların, eski tasavvuf ve diyânetin, eski şiirin, eski mîmârînin mâhiyetlerinde kendi varlıklarını bulmaya çalışıyorlar, bir taraftan da yer altında kalmış eserlerin bakıyelerini görmek için hafriyâta girişiyorlar.

Bu vâdîde tedkîk usûlünü têsîs eden rehberlerden biri *Fustel de Coulanges* şimdi gözlerini açsa nasıl bir şehrâh açmış olduğunu görerek açtığı çığıra hayran olur. Bu müverrih Fransa'nın nasıl teşekkül ettiğini anlamak azmiyle büyük bir işe girişmişti. Tilmîzleri çalıştığı bu sâhadan her türlü mantığı, tefelsüfü, karîne ve tefsîri, hulâsa aklın tahminlerini bir torbaya koyarak, yalnız ve yalnız vesîkaya istinâd etmek, vesîkayı

da binbir elekten geçirmek, kılı kırk yararcasına tesbît etmek îtikaadını esas olarak koymuştu. Bu büyük müverrihin bir sözünü naklederler: Tilmîzlerinden biri karşısına gelip de en kuvvetli tahminleri serd ederek, Fransa'nın eski hâdiselerinden birine dâir bir hüküm vermek temâyülünü gösterince *Fustel de Coulanges*, hemen elleriyle kulaklarını kaparmış: "Bir kâğıt parçası var mı? Başka söz dinleyemem" dermiş.

XVIII. Asır Sonlarında Bayezıd'da

BİR YAZ LEVHASI

Bâyezid Câmii'nin sol köşedeki minâresinden yükselen ikindi ezanının akisleri Sahhaflar Çarşısı üzerinde dağıldı. Soldaki Harem kapısının karşısında, iki sıra tuğla ve bir sıra taşla örülmüş düz ve kalın duvarın tek kapısı olan küçücük demir kapı açıldı. Cübbesini arkasına toplamış, kolları sıvalı, iki büklüm bir ihtiyar, sağ kolunun altında eski bir kalbur, öteki elinde iri anahtarlar tutarak küçücük kapıdan çıktı; iki taş basamaktan ihtiyatla indi. Durgun gözlerle, güvercinlerin yemlendiği sahanlığa kadar yürüdü. Kalburdaki *(yemi)* sağa ve sola dökmeğe başladı. Yere konup yemlenen beş on güvercin, ansızın ürkmüş gibi yerden biraz yukarıya havalandılar ve tâzelenen bir iştihâ ile hepsi yine yere kondular. Yem dökülürken imâretin geniş saçaklarından, kafeslerinden, damından, çatı aralarından, belki yüzlerce, diğer güvercinler, galeyanlı bir süzülüşle, havayı kanad gürültüleriyle doldurarak indiler, yem verilen sahanlığı kapladılar.

---

* Siyasi Hikâyeler adlı yapıtından.

Biri genç, biri yaşlıca iki frenk kadını, beyazlar giymişler, başlarını örten hafif ve geniş şapkalar, kurdeleyle boyunlarına bağlı, gülümseyerek güvercinleri seyrediyorlardı. Yanlarında bir mösyö vardı, çok tüylü silindir şapkasının ön tarafında gümüş bir toka parlıyordu; bıyıkları matruş ve favori sakallı idi; pelerin biçiminde, geniş yakalı kemeri dar ağır bir manto ve mâvi külot, siyah ipek diz çorapları, gümüş tokalı rugan iskarpinler giymiş, hâlinden kibar bir ecnebî olduğu hissediliyordu; bu mösyö çınar altında kahve içenlere, namaza gidenlere, şerbetlerini satmak için yüksek sesle dolaşan iriyarı şerbetçilere, câmiin duvarı dibinde koşuşan çocuklara, gelip geçen Yeniçerilere, Nizâm-ı Cedîd askerlerine, çeşit çeşit sarıklılara, renk renk İstanbul ve taşra kisvelerine bakıyordu. Bu manzaradan hoşlanan bilgili bir insana benziyordu.

Orada kendi başına bir gölge âlemi yaratan büyük çınarın altında tek tek ve küme küme yüzlerce insan kahve, nargile ve çubuk içerek oturuyordu.

Bu sâkin kalabalık ikindi ezanından beri az seyrekleşmiş, istirâhatine devâm ediyordu. Dolap kadar küçük, bir sıra, kahveci, çubukçu ve şerbetçi dükkânları, durmayan bir alışverişle kaynaşıyordu. Sahhaflar Çarşısı'na giden dar sokağın tâ köşesindeki ayrancı dükkânı, surâhîlerinin ve satıcılarının beyazlığıyle, tülbendlere sarılı buz kütleleriyle iştihâ verici bir *yaz levhası* gibi görünüyordu.

Ayrancı dükkânının tâ önünde orta yaşlı ve kır saçlı bir yeniçeri burma kavuğunu küçük bir

iskemle üstüne koymuş, ayak ayak üstüne atmış, rehâvet içinde, gözlerini kâh yumarak ve kâh açarak, nargilesini içiyordu. Anadolu uşakları gibi, serçe parmaklarıyle el ele vermiş iki Nizâm-ı Cedîd neferi ayrancıya doğru ilerlediler, bir taşralı hâliyle surâhîlere ve buzlara uzun zaman baktılar; biri dükkâna doğru yaklaştı; sol eli böğründe, sağ eliyle iri bir gümüş ağızlıktan sigara içen, şehir oğlanı olduğu hâlinden belli olan, esmer ve kaytan bıyıklı ayrancı delikanlıya ayranın fiyatını sordu. Ayrancı istihkaar eden bir bakışla cevap verdi: Nizâm-ı Cedîd neferi arkadaşına döndü. Sonra ikisi birden, ellerini kuşaklarındaki keselerine götürmüş bir hâlde dükkâna yanaştılar, iki maşrapa ayran istediler.

MUSTAFA KEMAL PAŞA*

Yunanlılar, bu ismi ve bu adamı, Kartaca Kadîm Caton'u nasıl müebbeden hatırladıysa öyle hatırlayacaklardır.

Bir milleti başına gelebilecek ne kadar felâket varsa hepsiyle haşır neşir olduğumuz bu senelerde önümüze düşüp bizi tekrar hayâta çıkaran *Mustafa Kemal Paşa*'nın sîmâsını ileride tahattur edecek her Türk *Abdülhak Hâmid*'in bu mısra'ındaki çerçeve içinde görecek:

Akardı pâyına mahşer-misâl bir millet!

Çoktan, pek çoktan beri bu millet bir oğlunun şahsında böyle temessül etmemişti. Milletlerin asırlarda bir doğurduğu büyük insanlar henüz eserlerini ikmâl etmemişken bile gözleri kamaştırırlar, bize de bugün bu vâki' oluyor. Maamâfih hem bizim hem de ecnebîlerin karşısında milletinin timsâli kesilen bu büyük adam kendi büyüklüğünün farkında değil, konuşurken *Selîm-i-*

* Eğil Dağlar adlı yapıtından.

Evvel'in, "Bu muvaffakiyetleri benim kendi eserim zannediyorlar.. Ah zavallılar, bilmiyorlar ki!" dediği tarzında konuşuyor. Ankara'da çıkan Hâkimiyet-i Milliye refîkimizin bir muharriri, Büyük Millet Meclisi'nin sene-i devriyesi münâsebetiyle, *Mustafa Kemal Paşa* ile görüşmüş, İstanbul'dan Anadolu'ya geçtiğinden beri birçok tahassüslerini sormuş, kaydetmiş. Bu sözler bizi düşündürdü. *Mustafa Kemal Paşa* diyor ki: "Ben evvelâ herhangi bir sûretle Anadolu'ya geçmek ve orada milletin efkâr ve hissiyâtını bir defâ daha yoklamak ve menâbi-i memleketi tâkîb etmek istiyordum... Samsun'a ayak bastıktan sonra derhâl milleti ve memleketi yokladım. Gördüm ki memleketin ve milletin temâyülâtı istiklâl müdâfaasında tereddüd edenleri hacîl mevki'de bırakabilecek bir mâhiyet-i âliyededir. Filhakîka iki seneden beri bütün dünyânın şâhid olduğu vakaayi' ve hâdisât, düşüncelerimde isâbet ve milletin azm ü îmânında hakîkî sâlâbet olduğunu isbât etti. Bundan dolayı cidden müftehirim."

Bu sözleri dikkatle okuyanlar yumurta mı tavuktan çıktı? Tavuk mu yumurtadan? Düşünür dururlar. Bir milletin tekevvün devresinde ferdler böyle kendilerini göremezler, millet kendini bir timsâlde görür. Bugün Anadolu'da vâki' olan da bu hâldir. Mustafa Kemal Paşa diyor ki: Bu İnönü mûcizesi yalnız Türk neferlerinin eseridir; neferler diyor ki: O gün İnönü'nde, bizim başımızda arslan gibi zâbitler vardı, onların elinde kendimizden geçtik, yürüdük; zâbitler diyor ki: O gün başımızda *İsmet Paşa* vardı; bu muzafferiyet onundur, *Feyzi Paşa* hazırladı o kazandı, *İs-*

met Paşa da diyor ki: Bu eser *Mustafa Kemal Paşa*'nındır! Bu söyleyişleri tevâzu zannedenler ne kadar aldanırlar!

Kuzu gibi Anadolu'nun birdenbire arslan kesilişini en sivri akıllılar hâlâ bir türlü tahayyül edemiyorlar; o Anadolu ki Hazret-i Îsâ gibi halîmdi, bir yanağına bir sille indirene öteki yanağını gösteriyordu, o Anadolu ki nice siyâsîlerin rivâyetine göre vergi vere vere, zulüm göre göre, askere gide gide, Osmanlı idâresinden bezmişti, kendi milliyeti Türklük'den usanmıştı, istiklâlinden vazgeçmişti, illallah diyordu, herhangi bir ecnebî idâreyi seve seve kabûl etmeğe candan, yürekten hazırdı, o Anadolu ki Yunanistan bile lehinde şîrin sözler söylüyordu, Yunan boyunduruğuna uslu uslu boynunu bırakır zannediyordu, işte bu istiklâl galeyânı o Anadolu'dan çıktı. Yalnız Anadolu o âna kadar bir adam bekliyordu.

Yunanlılar İzmir'e çıktıkları gün çok bedmesttiler, o gün, o fecî gün İstanbul'dan Samsun'a bir adamın gittiğini fark edemediler. Her şeyin bittiğini zannettikleri o gün her şey başlıyordu; o adamın neden sonra ismini öğrendiler. Şimdi de rü'yâlarına giriyor. Yunanlılar, bu ismi ve bu adamı, Kartaca "Kadîm Caton[1]" nasıl müebbeden hatırladıysa öyle hatırlayacaklardır!.

O güne kadar Anadolu'yu, Rumeli'yi, daha doğrusu bu coğrafya isimlerini bir tarafa bırakarak Türk milletini ne ecnebîler biliyormuş, ne Yunanlılar yoklamışlar, hattâ ne de biz hissetmi-

1) Caton L'Ancien

şiz. *Mustafa Kemal Paşa*'nın asıl dehâsı, Samsun'a çıktığı günden îtibâren Türk milletinin istiklâl iddiâsında olduğunu sezişindedir.

Romalılar muzafferiyet kazanmış serdarlarına bir zafer alayı yaptırırlar, lâkin o gün zafer gerdûnesinde, o muzaffer serdârın, öğünmesin diye yüzünü kırmızıya boyarlardı; biz millî timsâlimizden bahsederken bu takayyüde lüzum görmüyoruz, çünkü o öğünmüyor ve öğünmiyecektir de; çünkü yüksekte yalnız bir adam olmanın pest gurûruyle, satıhta bütün bir milletle hemvücûd olmanın bülend zevki arasındaki farkı temyîz etmiş; Hâkimiyet-i Milliyye refîkimize söylediği sözlerden bunu hissettik.

ESKİ ŞİİRİMİZ*

Şimdi içinde bulunduğumuz bu 1932 senesinde Türkçe şiir'in nasıl bir merhaleye vardığını seyredecek, anlayış sâhibi bir insanın en bedbin bir hüküm vermemesi imkânsızdır. Bundan yirmi sene evveline doğru henüz bir şiirimiz vardı; bu şiirin kaari'leri ve meraklıları vardı; ne kadar yeniliğe giderse gitsin, yine bu şiirin muayyen bir ayarı vardı. Bütün muâsırlarımız bunu hatırlamakta müttefiktirler. Yirmi seneden beri ne oldu? Bu kötü merhaleye nasıl vardık? Bu yoksulluğun sebepleri nelerdir? Şüphesiz bu çok merâkı celbedecek bir tetebbüün mevzûudur.

Kendi medeniyet eserlerinin her bahsinde olduğu gibi, bu şiir bahsinde de, bizim milletimiz kadar inkâr düşmanlığına uğramış bir unsur yoktur. Çünkü Avrupalılar bir şiirimiz olduğunu bilmezler ve Türk'ün bu bahisde de kaabiliyetini ceffelkalem inkâr ederler. O kadar asır bir millet gibi berâber yaşadığımız Araplar, şiirimize İsveç ve Norveçliler kadar bîgâne kalmışlardır. Hattâ şiirde üstâdımız olmuş olan İranlılar da böyle kayıtsızdırlar. Bâzı şiir eserlerimizin ecnebî lisanlarındaki tercümeleri umûmî değil, hattâ mahdud

* Edebiyata Dair adlı yapıtından.

bir tesir bile bırakmış değildir. Binâenaleyh, bugünkü şiir yoksulluğumuzu ancak kendimiz idrâk edebiliriz.

Maamâfih hakîkat budur ki milletimizin şiirde kuvvetli bir istîdâdı vardı. Şiirimiz, milletimizin Anadolu'daki teşekkülüyle berâber başlar, o kadar eskidir. Şiirimizin gerçi hiçbir zaman ufukları çok geniş olmadı. Bunun sebebi ise öteden beri *devletçi* bir millet olmamızdır. İlimde olduğu gibi şiirde de mürşidimiz olan milletlerin çizmiş olduğu dâireden çıkmadık. Lâkin belledğimiz şiirin kıymet kısmında, muhakkak ki en yüksek derecelere yükseldik. Lirizm, zarâfet, zevk hârikaları gösterdik. Şiirimizin berceste mısrâlarını, beyitlerini, hattâ bâzı derli toplu parçalarını iyi okuyup anlayacak bir ecnebî, kaabiliyetimize hayran olabilir. Dâimâ bu îtikadda bulundum ki Avrupalıların anlayamadıkları eski şiirimiz, anlayıp sevdikleri ve hattâ bize sevdirdikleri dîğer sanatlarımızdan, meselâ mîmârîmizden daha yüksek bir kıymettedir.

SAATLER VE MANZARALAR*

I

Sütunların Dibinde Duâ Edenler

Ayasofya'da, ikindiden sonra, yerle berâber ve yüksek merdivenli kürsülerden vaazeden dört vâizi kalbimin bütün samîmiyetiyle ayrı ayrı dinledim. Fakat kalbimin bütün samîmiyetiyle îtirâf ederim ki bu vâizlerin sözleri, İslâm'ı neşreden ilk âlimlerin sözleri gibi, âteşîn olmaktan uzak, çok uzak, hattâ o korun soğumuş külü kadar bile müessir değildiler; dînin rahmetine susamış bir cemâat bu vâizlerin kürsüleri karşısında oturmuş, derin bir hüsnüniyetle birşey söylemelerini bekliyordu. O cemâatin içinde bâzı sîmâlar seçtim ki memleketin irfânını temsîl ederler; tesbihlerini çekerek dinliyorlardı. Emînim ki bu vâizleri dinlerken, benim kalbimden neler geçiyorsa, onların kalbinden de geçiyor; kendi kendime dedim ki: Bu güzîde sâmi'lerden biri kürsüye çıksa da söylese ve bu vâiz dinlese! Dînimizin âdâbına münâfî mi olur?

* Azîz İstanbul adlı yapıtından.

Ayasofya'da dört kürsünün önünden de derin bir inkisârı hayâlle ayrıldım. Mihrâbın sağ tarafında, dehliz gibi kuytu bir köşeye açılan bir kapı vardır, o kapıdan geçtim, orada o kuytu köşede bir nefer diz çökmüş, ellerini kavuşturmuş, gözlerini kapamış ağlar gibi, derin bir vecidle duâ ediyordu. Bu nefer bu mübârek günde, Ayasofya'nın, bu kimsenin uğramadığı kuytu köşesini niçin intihâb etmiş? Acabâ nîçin bu kadar istiğrakla duâ ediyor. Kürsüler etrâfındaki kalabalığa niçin karışmamış? Bütün bunları düşündüm, onun hüznü beni de sardı, ben de ona yakın bir sütûnun dibine oturdum, gözlerim yalnız ondaydı; uzun bir istiğraktan sonra elleriyle yüzünü kapadı, hıçkırıklarını zapteder gibi, dizleri üstüne düştü, uzun bir müddet de öyle kaldı; kalbim hüzünle dolu oradan ayrıldım. Cümle kapısına doğru yollanırken, yine bir sütûnun karanlığında tıpkı onun gibi, diğer bir nefer gördüm, oturmuş, gözlerini kapamış, kendi başına, herkesten uzak duâ ediyordu.

Zannederim ki bu sütunları bunlar bekliyorlar.

II

Şişli Caddesinde Ramazan

Şişli'de gündüz ramazan hissedilmiyor. Fakat dün gece Osmanbey gazinosundan Bomonti'ye doğru, kaldırım üstünde yürürken, bu dümdüz cadde üzerinde ramazanı hissettim. Gemici esvaplı, kısa pantolonlu, başı açık Türk çocukları

elele vermişler küme küme geçiyorlar, arada sırada duruyorlar, fişenkler patlatıyorlar, gülüşüyorlar, konuşuyorlardı. Ramazan gecesinin neş'esini hisseden bâzı âileler sokağa çıkmış, genç kızlar aralarında fısıldaşıyorlar, bu Avrupa caddesini bir müslüman rûhiyle dolduruyorlardı. Sabaha karşı müslüman ve hıristiyan, kapı kapı, herkesi uyandıran davulundan başka ramazanlık birşeyi olmayan bu semte, İslâmın nûru hafif bir ışık gibi sinmişti. Şişli toprağını bahçe ve bostan hâlinde görenler henüz yaşıyorlar. Bu toprak Türklüğün îman devirlerinden çok sonra temeddün ettiği câmîsiz, minâresiz, ezansız, şadırvansız; türbesiz, tekkesiz; kabristansız, servisiz, kitâbesiz, çeşmesiz olduğu için, müslümanlığın zevkini, her sene birkaç saat, ancak böyle, gezintiye çıkmış birkaç Türk âilesinin neş'esiyle sabaha karşı bir davulun sesiyle hissedebiliyor.

III
Eyüb'de Namaz Saati

Eyüb'ün güzîde ve mütefekkir gençlerine iftara gittim. İftardan sonra gezmeye çıktık. Bu gecenin hâtırasını hiçbir zaman unutamıyacağım. Eyüb'ü sabah, öğle ve akşam saatlerinde, kandil günlerinde görmüştüm. Fakat gece uhrevî bir âlemmiş. Bu ramazan gecesi, terâvih kılınırken, çarşıdan geçtik. Eyüb'e hürmeten tavla ve kâğıt oynatmayan o küçük kahvelerin keyif, tönbeki ve miskten mürekkep sâkin bir neş'esi vardı. Yol üs-

tünde Sokullu türbesinin pencerelelerinden bakdık. Avrupa'nın göbeği sayılan bir toprakta, hıristiyan doğduktan sonra, İstanbul'da dünyânın en büyük saltanatını idâre ederken müslüman olarak şehid düşen bu büyük insan, bütün hânedâniyle bu ışıklı türbede istirâhat ediyor; kendi tabutundan; kapıya kadar boy boy giden erkek ve kadın tabutları, Kâbe'ye müteveccih yatıyorlar, pencereden bakarken önümde bir terâvih kılınıyor sandım.

Sonra câmi'e gittik. Bahar, ramazan, gece, namaz vakti, fazla olarak yağmurdan sonra serin bir saat; bu muhîte anlatılmaz bir renk vermiş; o ışıklı avlu, o bin senelik çınarlar gölgesi. Yer altında bir türbede yatan *Çifte gelinler*'i görmek için çömeldik yerle berâber olan pencereden bakdık. Mumlar yanıyor, *Çifte gelinler*'in tabutları tellerle bezenmiş, ölümle kardeş gibi kolkola girmiş olan bu kızlara bakarken, gözler gayr-i ihtiyârî doluyor; Türk rûhu burada genç kızlığın uhrevî şiirini yaratmış.

Sâhibmakaam olan *Eyüb* gecenin bu saatinde, haremine çekilmiş bir pâdişah gibi mahfî, pencereleri kapalı, yalnız etrâfında yatan Fâtih adamlarından iki ihtiyar gaazînin türbeleri ışıklı, onlar, ramazanı rûhânî bir keyifle hissediyorlar; ikisinin de mumları yanıyor; pencereleri açık.

Câmiin haremi namaz saatinin hürmetiyle sessiz. Terâvih kılınıyor. Kapısına kadar kesîf bir cemâatle dolu olan câmîden, zaman zaman, müezzinlerin gür, pürüzsüz, berrak sesleri taşıyor; sonra muhît yine sâkinleşiyor; yine aynı sesler, daha yüksek bir vecidle yükseliyorlar, yine rûhânî

bir sükût oluyor. Namaz bir ses feyezâniyle bitti. Ondan sonra ilâhîler coştu. Bu cemâat bir şevk saati geçiriyordu.

Kalbimiz yıkanmış gibiydi. Haremden çıktık. Eyüb'ün bu saatini hiçbir zaman unutamıyacağım.

IV
Defterdar'da Semâ'î Kahvesi

Defterdar'da Semâ'î kahvesine gittik. Caddeden denize giden büyük meydan saz ve sesle dolu. Ağaçlardan al al bayraklar sarkıyor. Semâ'î kahvesi bu muhîtin göbeğinde. Kahvenin önünde, ağaçlar altında bir masanın etrâfına oturduk. Eski İstanbul'un lehçesinden şetâretine kadar bütün rûhuna vâris olan tâbîler sesleriyle ortalığı çınlatıyorlar; çayı; kahveyi; nargileyi; ağaçlar altında kahve ocağına sürekli bir nağmeyle ısmarlıyorlar, bir tulumbacı çalâkliğiyle etrafda dönüyorlar. Sekiz on çay kadehini bir tepside iki parmak üstünde getiriyorlar. Burada eski İstanbul canlı bir levha gibi.

Kıranet, tîz ve yanık sesiyle bir taksim tutturdu. Kağıthâne dörtyüz senelik hâtıralarıyle hava hâlinde esiyor. İnsan dinledikçe mâzîye karışıyor, rûh bir çocuk sevinciyle ürperiyor, çifte nâra ve darbuka ile artık Türk şevki içinde kayboluyor.

Dîvan okunmağa başladığı zaman vecdimi zabtedemedim. İki genç arkadaşla kahvenin içine girip, orada herkesle berâber küçük iskemlelere

oturarak dinlenmek hevesine kapıldık, girdik kapı yanında oturduk.

Külhânbeyi, bıçkın, çapkın, tulumbacı, kabadayı, hâsılı *Türk İstanbul*'unun bütün bu şen unsuru burada. Kahve lebâleb dolu. Tavan ve duvarlar donanmış, bayraklar, bayraklar, bayraklar, binlerce küçük bayraklar, renk renk fenerler, bir tarafta Türklüğün kahramanı Mustafa Kemal'in resmi, bir tarafta Türklüğün cihan pehlivanı Kara Ahmed'in resmi. Bütün bu kabadayı halk terbiyeli, vakur, sâkit. Beni ve arkadaşlarımı yabancı hissettiği halde hiç istifini bozmuyor. Yalnız arada sırada, kıranet'le çifte nâranın kalbimize verdiği şevkîn tesîrini yüzümüzde gördükçe, göz ucuyla bakıyor, bizi külhânbeyliğinin mânâ ile dolu sevimli bir bakışıyle süzüyor.

Dîvandan sonra semâ'îye sıra geldi. "Ayrancı" okuyordu. Sesinde bir yanık kokusu olan bu yaşlı şehir çocuğu Mekteb-i Hukuk'dan me'zunmuş! Mektepten çıktıktan sonra kendi keyfine göre semâ'î okuyabilmek için semt olarak Kâğıthâne civârını ve sanat olarak ayrancılığı tercîh etmiş. Tanıdığım hukukşinâslar bu şen adamdan daha bahtiyar değildiler.

O ağaçlardan, o al bayraklardan, o tâbî, kıranet çifte nâra ve semâ'î seslerinden ayrılırken, dâimâ muhâfaza edeceğimi tahmîn ettiğim bir hâtırayı iyi seçebilmek için durdum. Belki son semâ'î söylenen yer olan o kahveye bir daha dikkatle baktım.

Bu yazı ilk defa, 10 Mayıs 1922 tarihli Tevhid-i Efkâr gazetesinde neşredilmiştir.

BİLGİ YAYINEVİ
BÜYÜK OZANLAR / BÜYÜK YAZARLAR dizisinden
18. KİTAP : YAHYA KEMAL BEYATLI

Bu dizideki kitaplar, yazınımıza değişik türlerde ürün vermiş pek çok ozanın, yazarın yaşamıyla sanatına ilişkin bilgileri, yapıtlarından seçmeleri içeriyor. Özellikle ÖĞRETMEN ve ÖĞRENCİLERE sık sık başvurabilecekleri; MEB, TALİM TERBİYE KURULU'nca da önerilen birer kaynak olan bu yapıtlar, bütün yazın meraklılarına da sesleniyor.

BİR BAŞKA TEPEDEN

Sana dün bir tepeden baktım azîz İstanbul!
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiç bir yer,
Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!
Sâde bir semtini sevmek bile bir ömre değer.

Nice revnaklı şehirler görülür dünyâda,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratan.
Yaşamıştır derim, en hoş ve uzun rü'yâda
Sende çok yıl yaşıyan, sende ölen, sende yatan.

ISBN 975 - 494 - 336 - 2
92 . 06 . Y . 0105 . 0472